

Єпископ Микола Петро Лучок

У пошуках Істини

Кайрос

Київ, 2021

Єпископ Микола Петро Лучок

У пошуках Істини / Микола Петро Лучок — К. :
Кайрос, 2021. — 128 с.

Упорядкувала
Ірина Тереза Кондратюк

Видання 4-те

ISBN 978-966-2302-37-0

© Микола Петро Лучок, 2015, 2018, 2021
© Кайрос, 2021

ПЕРЕДМОВА

Зустріч за горнятком чаю

Ця книжка народилася зі зустрічей. Спочатку це були зустрічі у домініканському душпастирстві молоді, де кількадесят молодих людей щотижня збиралися, щоб послухати лекції отця Миколи Лучка. Отець вчив нас бути учнями Христа у щоденності. Це навчання було настільки актуальним та живим, а почуті поради — практичними та дієвими, що хотілося, щоб якомога більше людей могли їх перейняти та застосовувати, щоб учнівство ширилося. Оскільки я була учасником душпастирства та журналістом у християнському журналі для родини “Кана”, то знала спосіб, як можна це зробити. Так у “Кані” виникла рубрика отця Миколи “Час для душі”, яка, з відгуків багатьох читачів, стала для них однією з улюблених або й улюбленою. Тому тексти, які виходили у журналі впродовж кількох років, починаючи від першого номера видання, ми об’єднали у книжку, яку ви тепер тримаєте у руках. Потрібен

був новий спосіб, щоб поширювати учнівство далі.

Кожен текст цієї книги – це зустріч. Для мене це реальна зустріч з отцем Миколою, адже я записувала його тексти на диктофон та переносила на “електронний папір” (щоб зберегти час отця для служіння людям своєю присутністю). А також кожен вміщений у цій книжці текст для мене – це реальна зустріч з Ісусом Христом.

Часто, коли я йшла до отця Миколи, щоб записати текст, не знала, якою буде тема. Наша співпраця була побудованою на довірі. Але завжди знала, що на мене чекатиме горнятко гарячого чаю та Бог, якого я зустрічала через слова отця Миколи та цитати зі Святого Письма. З перших зустрічей-записів мене вразило те, що перед тим, як ввімкнути диктофон, отець обов'язково молився (і залучав до молитви мене) за текст, за тих, хто над ним працюватиме та тих, хто його читатиме. Коли я вперше чула та опрацьовувала матеріал, який невдовзі мав з'явитися на сторінках “Кани”, то вже відчувала, як через нього Бог промовляє та діє в моєму серці. Тому я була впевнена, що Він промовлятиме та діятиме у кожному серці, яке читатиме Його Слово та слово про Нього у журналі (а тепер у книзі).

Нехай читання кожного тексту цієї книжки буде для Вас зустріччю з Тим, Кого шукає кожен з нас, з Тим, Хто і є Істиною! Отець Микола часто розповідає про те, що так само, як ми зустрічаємося за горнятком чаю або кави з близькими нам

людьми, ми можемо зустрічатися і з Ісусом Христом. Тож, заохочую у комплекті до цієї книжки завжди мати горнятко улюбленого напою, щоб, без поспіху, насолодитися зустріччю з Тим, Кого любите, за щирою, теплою розмовою серця.

*Ірина Тереза Кондратюк,
упорядник книги “Упошуках Істини”*

І спізнаєте істину, і істина визволить вас

Коли я вступив до Ордену Проповідників, більше знаного як домініканський, і був студентом духовної академії у Кракові, під час однієї зустрічі генерал ордену поставив кожному з нас запитання: “Яка твоя улюблена або важлива для тебе цитата у Святому Письмі?” І я почав швидко шукати в голові, у серці своє улюблене слово, і нарешті знайшов: “І спізнаєте істину, і істина визволить вас”. Також генерал запитував: “А чому це слово важливе для тебе?” Відтоді мене супроводжує і це слово, і відповідь, чому воно для мене таке важливе.

Слова з Євангелія від Йоана – “І спізнаєте істину, і істина визволить вас” (Йн 8, 32) – я вперше почув по-угорськи, адже це моя рідна мова. Я народився в угорськомовній родині на Закарпатті, і першою спільнотою, в яку потрапив, була також угорськомовна римо-католицька церква міста Мукачево.

Це слово постійно супроводжує мене, охоплює всі аспекти життя: священничий, чернечий, загалом християнський, людський. І воно важливе для мене передовсім через моє навернення, яке було фундаментальним визволенням, сильним, основним моїм визволенням.

Глибоке навернення я пережив у 1993 році, коли мені було 19. До того часу не знав науки Ісуса, Євангелія. А Істина пов'язана з Особою Ісуса і Його наукою. Я чув про Ісуса, вітався “Слава Ісусу Христу”, часом “Христос Воскрес!”, на Різдво співав колядки. Але на цьому всі мої знання про Ісуса закінчувалися. У той час мені до рук потрапила книжечка, в якій описувалося життя людини без Бога. І коли я читав її, то побачив, де я, зрозумів, що перебуваю в царстві темряви, у царстві брехні... Я жив у брехні і в темряві. Цей стан був пов'язаний із моєю внутрішньою агресією та страхами, які дуже міцно перепліталися. Оскільки я не знав заповідей, то не поважав ні близьких, ні Бога. І наслідком такого внутрішнього стану був відповідний спосіб життя. Також у тій книжечці було написано, що з царства брехні, царства темряви є вихід, і цей вихід – через Ісуса. Вихід у царство світла і царство любові, через Істину й до свободи.

Згодом я пішов до церкви і сказав священникові: “Я відчуваю якийсь пошук, я зрозумів, що мені потрібен Бог. Допоможіть мені!” Це було наступним етапом пізнання Істини: розуміння того, що мене відділяє від Бога, що таке гріх і який із

нього вихід. За два місяці священник підготував мене до першої сповіді.

Наступним моментом пізнання Істини й визволення були сповідь, життя таїнствами, а також пізнання Церкви, спільноти, Літургії та науки Ісуса. Тоді я вже почав не тільки читати книжки про Ісуса, а й читати і слухати Святе Письмо. І мені дуже сподобалося це відчуття, це нове відчуття свободи.

Перед зустріччю з Ісусом я думав, що свобода – це робити те, що хочу, дозволяти собі шукати враження та самому керувати своїм життям. Але таке розуміння, навпаки, призвело до поневолення. Натомість цей новий смак, свідомий смак життя та свободи став чимось, що я, можливо, переживав у дитинстві. Я виріс поблизу від гір, рік, полів і дуже любив бігати, плавати, ходити по лісі. Тоді відчував смак свободи – присутності Бога у природі. Після навернення ця присутність стала іншою – присутністю Бога в серці. Як і буває в людей, які досвідчують свободу, я почав прагнути все більшої свободи, почав розвивати свої взаємини з Ісусом. Ця свобода донині набуває все глибших вимірів.

І коли я прагнув щоразу глибшого визволення для себе, все більше хотілося визволення для інших, для моїх рідних, знайомих. Я почав ділитися з ними своїм новим досвідом. Почав молитися за кожну людину, коли відчував, що не можу допомогти словом. Мені приносило велику радість те, що вихід є навіть тоді, коли люди закриті.

Тому що віра в молитву, в Божу силу дає мені визволення, вириває з безнадії.

Через деякий час я відчув у серці покликання стати священиком. Це сталося під час Святої Меси. Пригадую, тоді був тиждень молитви за покликання. Священик, який готував мене до сповіді, говорив, що, може, серед присутніх є хтось із молодих хлопців, покликаний до священства. Я стояв серед люду Божого і в серці почув: “Я! Я! Я!” А з часом відчув і покликання до чернечого життя. І це теж було пов’язане з прагненням глибшого визволення, яке мене притягувало й надалі притягує до глибоких стосунків з Ісусом, оскільки саме вони дають свободу і радість.

У 20 років я вступив до домініканського ордену, заснованого святим Домініком Гусманом. Один із девізів нашого ордену – “Veritas”, тобто “Істина”. Мета домініканців у тому, щоб усіма способами нести людям визволення через пізнання Істини. А я сам багато років шукав цього визволення, тож знаю, що таке страждати від життя в темряві, у брехні. Я шукав цього визволення в розмаїтих філософіях, релігійних практиках, у психології, у різних видах спорту, в тому, щоб бути успішним. Спочатку завжди ніби знаходив позитивний ефект, здавалося, що отримував відповіді на свої запитання. Але досвіду визволення це мені не давало, а часто навіть навпаки виявлялося поневоленням.

Тепер я маю сильний, ясний і щоразу глибший досвід того, що тільки Ісус, жива Особа, живий Бог може мене визволити і визволяє.

Благословляйте, не проклинайте

Одного разу до мене прийшла по пораду бабця, яка спитала: “Що зробити з дитиною, якщо вона погана?” Я відповів, що дитина — дзеркало стану своїх батьків. Не потрібно змінювати дитину, а варто подивитись, у якому стані батьки, і допомогти їм. Можемо згадати слова зі Святого Письма: “Не може добре дерево приносити плодів поганих” (Мт 7, 18). Якщо ти добре дерево, якщо ти дерево, яке благословляє, то і твої плоди, твої діти будуть добрими, перебуватимуть у світлі цього благословення.

Дитина приходить у світ із основним запитанням: “Чи ти мене любиш? Чи ти мене хочеш? Чи я для тебе важлива, гарна?” І від того, як відповідають батьки, значною мірою залежить її майбутнє. А дитина слухає серцем. Можна сказати, інформація передається від серця до серця. Тому важливо дитину любити, благословляти, говорити їй добрі слова, молитися за неї вже з першої

миті, від зачаття. Багато дітей страждають, якщо їх не хотіли, не чекали, не готувалися до їхнього народження.

Є батьки, які прагнуть дітей, але вважають, що дитина – це “щось”, що має їх задовольнити, змінити їхнє життя на краще. Часто у своїй душпастирській праці я чув такі висловлювання батьків: “Я тебе народила для себе!”, “Я тебе ростив для того, щоб ти далі йшов моєю дорогою!”, “Я хочу, щоб ти виконав мою волю, бо краще знаю, що для тебе добре!” Для таких батьків дитина – предмет, який має заповнити порожнечу, дефіцит любові в житті. У цьому немає благословення. Адже дитина це не власність батьків, а Божий дар. Завдання батьків – допомогти дитині стати самостійною, щоб вона могла відкрити Божий план свого життя, і... відпустити її. Це беззаперечна правда, яку батькам нелегко зрозуміти і прийняти.

Я дуже вдячний своїм батькам за те, що, коли мені було 19 років і я сказав, що хочу йти в монастир, вони відповіли: “Якщо ти відчуваєш, що це твоє і що маєш піти цією дорогою, ми тобі не перешкоджатимемо”. Для мене це рівноцінно словам “Благословляємо тебе!” Знаю, що мамі й татові нелегко було змиритися з моїм вибором. Однак, незважаючи на свій біль, вони мене благословили. І мені легко на моїй дорозі також завдяки цьому.

Якщо батьки ранять своїх дітей, наклеюючи їм етикетки, лають їх: “Ти нездара!”, “Ти –

ніхто!” “А що ти здобув?” “Ти гірший, ніж...”, “Ти — як твій батько... як твій дід... як твоя мати!” — це стає протилежністю благословення, прокляттям. Як священик, часто зустрічаю людей, чії життєві проблеми коріняться в таких прокляттях. Ці люди живуть у страху бути відкиненими. Вони переживають відчуття самотності, навіть сирітства. Бо не одержали безумовної батьківської любові, яка дає відчуття того, що для своїх тата й мами я важливий незалежно від того, що роблю і чи маю якісь здобутки.

Раджу вам подивитися фільм “Зірочки на землі”. Там батько дуже критично ставиться до сина, кричить на нього через проблеми з навчанням. Хлопчика помічає хороший педагог і допомагає йому вийти з депресії. А татові вчитель розповідає таку історію: “Коли аборигени на Соломонових островах хочуть очистити ділянку лісу під поле, то не вирубують дерев. Вони просто збираються усім плем’ям і лаються на дерева, проклинають їх. Через кілька днів дерева починають в’янути. Повільно, але неминуче. І врешті помирають”. Запитання до нас, дорослих: скільки молоді померло від алкоголю, наркотиків, наклало на себе руки, ізолювалося від життя через те, що їх не благословляли дорослі — батьки, вчителі? Їх натомість проклинали, називаючи нездарамі, наліплюючи їм різні негативні етикетки.

Звісно, навіть у людей із такою історією дитинства є вихід. Адже Бог робить усе, щоб донести до серця кожної дорослої дитини, яка має

в собі біль, яка не отримала благословення, правду про те, що Він її хотів. Пророк Ісаї сказав: “Невже ж забуде молодиця своє немовля? Не матиме жалю до сина свого лона? Та хоча б вона й забула, я тебе не забуду” (Іс 49, 15). Але людина часто не вірить, що Бог її любить, бо найближчі, завданням яких було передати дитині Боже благословення, цього не зробили. Така людина, поневолена брехнею, вважає навіть, що не потрібна на цій землі.

У словах апостола Павла “Благословляйте, не проклинайте” (Рим 12, 14) ідеться про спосіб життя. Ці слова описують не тільки стосунки між батьками й дітьми. Нехай кожен поставить собі запитання: “Яка я людина? Чи я людина благословення, а чи людина проклинання?” Як це зрозуміти? Запитайте себе: “Як я говорю? Як думаю? Чого бажаю людям?”

Якщо бажаю їм добра, підтримую, говорю компліменти, думаю про них добре, молюся за них, дякую їм — тоді я людина благословення.

Якщо ж постійно нарікаю, критикую, виливаю невдоволення, засуджую людей у своєму серці та дивлюся на них із негативного боку — я людина проклинання.

Якщо ви батьки, замисліться про те, що говорите своїй дитині. Чи благословляєте її: підтримуєте, вислуховуєте, допомагаєте, молитесь за неї? Чи ви дитину лише критикуєте, засуджуєте, не маєте на неї часу, тільки від неї чогось вимагаєте?

Запрошую всіх долати це зло проклинання, недобрих думок, негативних почуттів і поганого ставлення до інших. Учімося благословляти одне одного, наших дітей і всіх людей, яких зустрічаємо в житті. А таку здібність може дати лише Бог. Він нас благословляє кожної миті й веде дорогою благословення. Якщо ж зрозуміємо, що маємо схильність до бачення всього в негативному ракурсі, хай це не лякає, а вказує на нестачу Божої присутності в нашому житті. І заохочує наблизитися до Того, Хто є джерелом благословення.

Шукайте, і знайдете

Коли я закінчував восьмий клас, батьки розмірковували, куди мені податися. Не пригадую, чи вони мене запитували, куди хотів би піти навчатися, але пам'ятаю, що в той час найбільше мені хотілося вчитись у спортивній школі. Адже моїм великим хобі був спорт, і я доволі інтенсивно займався кікбоксингом, навіть брав участь у міжнародних змаганнях. Однак батьки вирішили, що мені варто навчатися в технікумі, тому що мали там знайомих. Я погодився, але не згадую жодного ентузіазму на кшталт: “Ой, як добре, що буду механіком харчової промисловості!” Я почав учитися, але в мені не було жодного вогню, жодного бажання йти до технікуму.

Тим, хто тепер мене знає, мабуть, важко уявити, як я на винзаводі чи на м'ясокомбінаті лагоджу машини. Механік харчової промисловості — дуже важлива професія. Це фахівець, який ремонтує механізми на підприємствах, тобто різні дро-

барки, змішувачі. Але мене воно зовсім не цікавило. Цілковито! І внаслідок цього проблеми почалися вже під час першого семестру навчання. Щиро кажучи, мене вже тоді хотіли попросити піти з технікуму. Але мої дорогі батьки владнали ці питання своїми методами. І так вони закінчили за мене технікум.

Якраз на завершення навчання в цьому закладі припав час, коли я переживав навернення. Саме тоді я відчув прагнення вступити до монастиря. Сказав про це батькам. Вони погодились, але, наскільки знаю, думали, що це в мене швидко мине. Мама з татом відповіли: “Роби, як вважаєш за потрібне”, — за що я їм дуже вдячний. Це був саме той момент у житті, коли я дозрів для того, щоб зробити вибір, і батьки дозволили мені піти за цим вибором.

Оскільки я вирішив бути ченцем-священником, то впродовж семи років навчався в духовній академії. Три з половиною роки вивчав філософію, психологію, історію, а також мови: єврейську, грецьку, латинську. А далі були три з половиною роки богослов'я. Я навчався у двох країнах, Словаччині та Польщі, у трьох великих містах: Кошице, Варшаві та Кракові. Тобто звертаю увагу на те, що мене не виганяли і батькам не потрібно було залагоджувати ніяких питань в академії. Я сам складав іспити, писав наукові праці. Бували такі роки, коли майже на відмінно закінчував семестри. Пам'ятаю, що мій тато говорив: “Сину, я не розумію. Ми за тебе закінчили техні-

кум, а ти вчишся в духовній академії, вивчаєш такі предмети, що я навіть не знаю, про що в них ідеться”.

І ось на цьому прикладі видно, що може означати вибір. Якщо у вашій родині є старшокласники, то, думаю, батькам насамперед варто не розмірковувати про те, куди б вступити вчитися їхній дитині, а дати самій молодій людині можливість вибрати. Адже часто батьки акцентують на тому “куди?” і ставлять дитину перед готовим рішенням, не залишаючи їй вибору.

Вважаю, що, обираючи виш, потрібно шукати не такого місця, після навчання в якому людина могла б заробляти великі гроші, а такого, де їй подобалося б учитися, щоб у майбутньому вона могла за цим напрямком добре працювати.

Якщо батьки хочуть допомогти дитині з вибором, то є два важливі аспекти: вслуховуватись і розпізнавати. Важливо, щоб молода людина вслухалася в голос рідних та близьких, а рідні та близькі – в голос молоді людини. Адже не добре ані залишити молоду людину зовсім саму, сказавши: “Роби, що хочеш! Тобі вибирати!” – ані вирішити за неї. Тобто звеліти: “Тобі не потрібно думати – все вже вирішено! Будеш адвокатом, бо твій тато – адвокат, твої дід і прадід були адвокатами”.

Спілкуючись зі студентами, я помічаю, що це проблема, коли вони вчаться не там, де хочуть, а там, куди потрапили через знайомство, або ж у закладах, вибраних батьками. У цих студентів

немає вогню. Такі люди, завершивши навчання, не знають, що робити з тим, що отримали. Наприклад, з освітою механіка харчової промисловості. Що тоді? Щоб вижити, йдуть працювати продавцями або виконують якусь іншу роботу, не пов'язану зі своїм фахом. І проблема не в тому, що важко знайти роботу, а в тому, що людина не має мотивації шукати місце праці за професією, яка їй не подобається. Тому під час вибору майбутньої професії дуже важливо прислухатися до власного серця, до інших людей, а також до голосу Бога.

Наступний момент — розпізнавання. Тобто потрібно розглянути реальні можливості, визначити, які таланти має людина, щоб вона і надалі розвивала ті дари, які Бог вклав у її серце. Якщо молода людина мала змогу вибирати, то період навчання — це можливість виховати відповідальність за свій вибір. Якщо ж вибір за вступника роблять батьки, він не матиме здорової мотивації вчитися. Тож або “тягтимо” навчання з обов'язку чи страху, або бунтуватиме проти науки.

Не потрібно боятися труднощів у навчанні, вони будуть. Завдання рідних — супроводжувати молоду людину, допомагати їй, підтримувати, ділитися власним досвідом, але не припускати великої помилки — не вирішувати за неї. Інша помилка — залишати молоду людину самотньою в різних ситуаціях.

Для християнина вибирати, вчитися та працювати — це завжди перебувати з Богом. Тому,

що б людина не робила, де б не була, важливо, щоб вона перебувала з Богом, і Бог її у Своєму провидінні буде вести.

Вибір – це один із основних Божих дарів, які ми отримали. Тож не позбавляймо його інших, вирішуючи за них, куди і на кого їм іти вчитися.

Вибираючи майбутній фах, до Бога можна звертатися простою молитвою. Молода людина може молитися такими словами:

*Боже, покажи і відкрий мені
місце, куди маю піти вчитися,
аби розвивати таланти, якими
Ти обдарував мене, щоб потім я
міг (могла) ними служити.*

А молитва батьків і рідних абітурієнта може виглядати так:

*Боже, допоможі нам розпі-
знати, де нашій дитині варто на-
вчатися відповідно до її
талантів, і мудро супроводжу-
вати її.*

За все дякуйте

Знайомий розповів мені одну історію. Він знав чоловіка, дуже мирного і спокійного. Якось мій знайомий запитав у нього: “Повідай мені свою таємницю! Що ти робиш, щоб мати такий спокій, такий мир?” Чоловік сказав, що не має жодної таємниці. Але мій знайомий цього так не залишив і поставив інше запитання: “Розкажи, як минає твій день?” І чоловік відповів: “Коли дзвонить будильник, я кажу: «Боже, дякую Тобі за цей будильник!» Потім взуваю капці і кажу: «Дякую за капці!» Згодом іду до ванни, миюсь і дякую за воду, дякую за мило, дякую за зубну щітку, дякую за зубну пасту, дякую за рушник... і так увесь день”.

У першому посланні до Солунян є такі слова: “За все дякуйте: така бо воля Божа щодо вас у Христі Ісусі” (1 Сол 5, 18). Чому апостол Павло говорить нам, що воля Божа щодо нас –щоб ми за все дякували? І чи потрібна Богові наша вдяч-

ність? Вона потрібна нам самим! Насамперед нам. Бо коли я дякую, то відкриваюся для Бога, єднаюся з Ним. Можна сказати, що наш зв'язок із Богом зіпсований. Це наслідок первородного гріха, і наших гріхів, і гріхів наших предків. Ми не в контакті з Богом. Але подяка — чинник, який налагоджує цей контакт.

Так, почувши від знайомого історію про чоловіка, який за все дякує, я дізнався про простий і дієвий спосіб постійного зв'язку з Богом. Спробував теж за все дякувати — і виявилось, що життя набагато краще, ніж здається. Як ви думаєте, чи є хоча б одна мить, коли Господь не дає нам повноти своїх дарів, своєї любові? Ні, немає! То ми не можемо прийняти ці дари і цю любов, бо закриваємося. А закриває нас незадоволеність, нарікання, тобто невдячність.

Пропоную вам зробити одну вправу. Назвіть 10–20 речей, які вас не влаштовують. Понарікайте — це так звично — на країну, на президента, на начальника, на наші дороги, на дружину, на чоловіка, на дітей. Дозвольте собі вголос побідкатися. Після цього спробуйте відчутти, що діється у вашому серці. Коли ви нарікаєте, воно наповнюється темрявою. А тепер запрошую вас почати дякувати. Дякуйте за все, за що тільки можете. Дякуйте за очі, якими читаєте. Подякуйте за одяг, який на вас зараз, за погоду. Дякуйте-дякуйте! Дякуйте за все, що сьогодні пережили. Що відчуваєте тепер? У серці стає світліше й тепліше...

Щиро кажучи, ми самі вибираємо, чи бути людиною миру, перебувати у благодаті, чи бути “людиною незадоволення”, “людиною негативу”. Тим, кому притаманний негативний погляд на світ, спочатку важко дякувати. Але якщо ви будете витривалими, то станете свідком чуда. Чуда зміни вашого серця.

Звідки в нас береться негатив? Це образно показав Ганс Християн Андерсен у казці “Снігова королева”. Пам’ятаєте? Пропоную перечитати. Не дивитися фільм на основі цієї казки, а перечитати її. За сюжетом книжки злі тролі, тобто диявол, змайстрували криве дзеркало. Вони літали з ним по світу, і той, хто в нього подивився, бачив себе і все довкола потворним. Злі тролі хотіли, щоб Бог подивився на світ крізь це дзеркало — але воно розбилося на мільйони уламків... І кожен із тих, кому уламок потрапив у серце, почав бачити світ негативно. Ця казка символічно показує, що стоїть за нашим незадоволенням, хто стоїть. Вдячність — це ключ до зцілення серця.

Щоб краще зрозуміти, що таке вдячність, подумаймо про значення слова “благодарність”. Воно складається з двох частин: “благодать” і “дар”. Адже коли я дякую, тоді Божа благодать входить у моє серце і починає в ньому діяти, лікувати його, зміцнювати, очищувати. У такий спосіб я наповнююся Божим даром через вдячність і сам стаю Божим даром для інших, адже коли людина у благодаті, то іншим хочеться з нею

перебувати. Бог хоче, щоб я був щасливим, а щастя — це стан мого серця. Тому якщо я за все, завжди буду дякувати, то завжди буду відкритим для Його благословення та для Його любові. Одна з найбільших причин для подяки — те, що “Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдиного-родного дав, щоб кожен, хто вірує в нього, не загинув, а жив життям вічним” (Йн 3, 16). Отже, свято Різдва — це свято подяки за велику любов Божу до нас. “За все дякуйте: така бо воля Божа щодо вас у Христі Ісусі” (1 Сол 5, 18).

У моїй сім’ї на Різдво завжди дарували багато подарунків. І я це дуже любив. Утім, хоча й знав, що на Різдво є подарунки, не розумів їхньої причини. Тільки після навернення, після зустрічі з живим Ісусом Христом я зрозумів великий символізм різдвяних дарів. Ми даруємо одне одному подарунки, тому що Бог подарував нам Самого Себе. І коли відкриваємо глибину цього дару, то природний наш стан — захват і вдячність. Ми теж починаємо робити щось, щоб свої захват і вдячність, свій стан благодаті передавати іншим. І власне тоді кожен подарунок впливає з нашої вдячності Богові за те, що Він нас обдарував. А інша людина, приймаючи цей подарунок, відчуває вдячність за те, що її люблять.

Яка перша з усіх заповідей?

Чи буває, що ви почуваетесь загнаними, змученими своїми духовними практиками, правилами? Що не встигаєте помолитися всі молитви, усе прочитати і всім допомогти, кому вважаєте, що маєте допомогти? Думаю, що коли книжник запитав Ісуса: “Яка перша з усіх заповідей?” (Мк 12, 28) – він був змучений своєю набожністю та дотриманням заповідей. І тому хотів дізнатись, яка з них перша, тобто що найважливіше, головне. Відповідь Ісуса нам знайома: “Перша – Слухай Ізраїлю! Наш Господь Бог – Господь Єдиний, і будеш любити Господа, Бога твого, всім серцем твоїм, усією душею твоєю, всією думкою твоєю й усією силою твоєю. А друга: Будеш любити ближнього твого, як себе самого. Іншої, більшої від цих, заповіді немає” (Мк 12, 29–31). Можемо сказати, що нема іншої засадничішої, важливішої, першої за ці заповіді.

Раніше, розмірковуючи над цими словами, я насамперед звертав увагу на те, що треба любити Бога всім серцем, всією душею, всією думкою, всією силою. Утім, виникало запитання: “Але як це зробити?” І часто я доходив до висновку, що це неможливо – так любити Бога. А якщо неможливо, то, може, варто зосередитися на другій частині заповіді: любити ближнього, як себе самого? Проте що означає – любити ближнього, як себе? Ця заповідь теж викликала в мене почуття безпорадності та навіть знеохочення. Пізніше стався переворот у моїх стосунках із Богом. Це було відкриття, що першими у відповіді Ісуса є слова “Слухай, Ізраїлю!” Тобто перше, головне тут – “Слухай!”

Якщо перша головна заповідь – це слухання, то я запитав Ісуса: “Коли маю щось почути, то що саме?” І пригадалися слова, які Господь сказав учням на останній вечері: “Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного! Як я був полюбив вас, так любіте і ви один одного!” (Йн 13, 34). Тож я звернувся до Ісуса: “Тоді що означає, що я маю любити своїх ближніх так, як Ти, Христе, полюбив нас?” І знову мені здалося, що це неможливо. А Він відповів: “Ні, ні, йдеться не про те! Перше: почуй, що Я тебе люблю! Любіть одне одного, як Я вас полюбив! Тобто все починається з Моєї любові до тебе”. Відтоді я відкрив для себе, що все, що Бог сказав і далі говорить до мене, зосереджене в цих трьох словах: “Я тебе люблю”. Господь каже мені: “Слухай, почуй, що Я тебе

люблю! Відкрий серце для Моєї любові! Прийми Мою любов до всього свого серця! І тоді Моя любов наповнить твою душу, твоє розуміння, тоді Моя любов буде твоєю силою”. Це відкриття є революцією в духовному житті.

Складно тоді, коли я своїми силами хочу любити Бога або ближнього. Але звідки мені взяти любов до Бога? І тоді я зрозумів, що моя любов до Бога – це відповідь на Його любов до мене. Коли пізнаю, як сильно Він мене любить, і приймаю Його любов, то починаю на неї відповідати. І в Його любові усвідомлюю свою цінність: “Ось як мене любить Бог! Ось Він створив світ для мене. Ось після того, як я впав у гріх, Він мене визволив”. І відчуваючи, як сильно Він мене любить, сам починаю любити себе, своє життя. Пізнаю, що так, як Бог возлюбив мене, Він возлюбив і мого ближнього. І це відкриває моє серце для любові до ближнього. Так я зрозумів, що моє головне завдання – слухати, тобто приймати любов Бога. Коли дивлюся на хрест Ісуса, то бачу там Його любов до мене.

Усе починається зі слухання. Адже корінь людського гріха в тому, що ми перестали слухати Слово Боже. Згадаймо гріх Єви, Адама, наші гріхи. Коли Адам припинив слухати Бога, він почув брехню диявола. Відчув біль, перестав чути, що він возлюблений, цінний. Гріх – це непослух. Тому й визволення від гріха і від диявола базується на тому, щоб слухати Бога. Це непросто, бо ворог усе робить для того, щоб ми не затрима-

лися, не налаштувалися на хвилю Божого Слова. Але Христос для того й прийшов, щоб ми почули і побачили, якою любов'ю полюбив нас Отець Небесний. “Бог бо так полюбив світ, що Сина свого Єдинородного дав, щоб кожен, хто вірує в нього, не загинув, а жив життям вічним” (Йн 3, 16). “Це Син мій возлюблений, слухайтеся його!” (Мк 9, 7).

Що ж нам перешкоджає слухати Бога? Розповім вам історію, яка трапилася в Америці. Одна маленька дівчинка під час відпочинку з батьками попросила у них грошей, щоб купити у спеціальному автоматі шоколадку. Кинула гроші в автомат, засунула руку за шоколадкою — і застрягла. Дівчинка не могла витягнути руку і дуже плакала. Її батьки, злякавшись, викликали рятувальну службу. Коли рятувальники принесли знаряддя, щоб розрізати апарат і визволити руку дитини, вона розплакалася ще більше. Один із рятувальників приглядався до дівчинки, а потім підійшов і запитав: “Чи ти тримаєш щось у своїй ручці?” Вона відповіла: “Та-а-ак! Шоколадку!” Він попросив відпустити цукерку, але вона закричала: “Це моя шоколадка! Це моя шоколадка!” Тоді рятувальник сказав: “Відпусти! Я тобі дам дві шоколадки!” Коли дівчинка відпустила ласощі, вона витягнула руку й визволилася.

Як і в цій історії, ми маємо “шоколадки”, що нас поневолюють. Це ті речі в нашому житті, які нас зв'язують, які зв'язують наші вуха. Ісус говорить: “Маючи вуха — не чуєте?” (Мк 8, 18). Лю-

дина прив'язується, зв'язується з чимось, із певним гріхом. А Господь говорить: “Віддай мені цю шоколадку! Віддай мені цю свою залежність: від влади, праці, від бажання власними силами забезпечити себе матеріально, від стосунків із кимось. Віддай мені свою спробу самому наповнити себе любов'ю! Це тебе не задовольнить! Віддай мені це! Щоб ти міг прийняти Мою любов”.

Коли ви не будете прощати...

Колись я прочитав таку історію. Один дідусь упродовж довгого часу не виходив із дому на вулицю. Його переслідували різні страхи, він був дуже дратівливим. Через це мав проблеми з дружиною. Якось під час розмови зі священником дідусь згадав епізод, який і став причиною його тривалих “нещастя”. 25 років тому його збила машина, а винуватець аварії грубо повівся з потерпілим. Дідусь розповідав про випадок у найдрібніших деталях, ніби той трапився 25 хвилин тому. У його словах було багато ненависті, усі ці роки він носив у серці образу. Не пробачав. Священик сказав дідусеві, що багаторічна ненависть зруйнувала його життя, і вони почали разом молитися за того водія. Дідусь покався й попросив пробачення в Бога за те, що так довго не пробачав. Його серце наповнилося миром, і цього вечора вперше за довгий час з’явилося бажання й сили вийти з дому. Господь визволив його.

У Святому Письмі сказано: “Коли ви не будете прощати людям, то й Отець ваш небесний не простить вам провин ваших” (Мт 6, 15). Чому в цьому Слові чуємо умову, що Отець нам не пробачить наших провин, якщо ми не пробачимо іншим людям? Якщо комусь не пробачаю, то закриваю це місце в серці від Бога. Не впускаю Його туди, ізолююся. Я там сам собі бог. Але не пробачення – це рана на серці. Якщо ж таку рану не лікувати, то вона “гниє”, розростається і стає духовним раком. Це призводить до багатьох трагічних наслідків: я перестаю радіти життю, живу постійно в болевій, роздратованості, ненависті та невдоволенні, при цьому ранивши всіх навколо себе. Хтось може думати: “Ти вчинив мені зло, а я цього не заслужив. Я на тебе ображаюся! Я тебе ненавиджу! Не хочу тебе ніколи бачити! І це правильно”. Але якби було правильно, людина мала би почуватися краще після такого висновку, відчувати полегшення від ненависті, образи на когось. А це не так.

Насправді не пробачення руйнує нас більше, ніж сам біль, якого нам хтось завдав. Можемо довго це заперечувати і втікати від правди, але рана від не пробачення в нашому серці жива. І рано чи пізно або ми почнемо її лікувати через пробачення, або вона нас знищить.

Не пробачення є духовною хворобою. Думку про те, що не пробачення, помста це правильне рішення, а ненависть – справедливість, “підказує” людині диявол, отець брехні. І це один із гли-

боких, великих обманів, в якому можемо жити, навіть не усвідомлюючи його. Священик Сальваторе Туміно сказав, що ненависть, образа, непробачення — це головні ворота, через які диявол входить у серце людини й починає диктувати свої закони: смерті та саморуйнування. Багатьох людей віри він тримає в путах через те, що вони не пробачають.

На дорозі пробачення є різні труднощі. Одна з них — це коли я сам себе обманюю, що всім пробачив, що ні на кого не тримаю образи. Як побачити, чи в нашому серці не оселилась образа? Ось деякі ознаки непробачення: ставлюся до людини неприязно; мені неприємно думати про неї, бачити її; говорю зле про неї; ображаю її; бажаю їй неприємностей; зловтішаюся з її невдач; чиню їй зло; виявляю до неї байдужість (це “заморожена” образа).

Можете зробити вправу: знайдіть час, щоби побути на самоті, візьміть чистий аркуш паперу, ручку і помоліться. Скажіть, наприклад, такі слова: “Боже, допоможи мені побачити, чи є хтось, на кого я тримаю образу в серці, хтось, кому я не пробачив провини”. І тоді почніть “гортати” в пам’яті, згадайте події та людей із минулого, починаючи від батьків, родичів, сусідів, учителів, дітей із садочка, двору, школи. Перегляньте все своє життя. Коли в пам’яті з’являтимуться конкретні події, люди, то стежте за реакцією серця. Якщо вам не хочеться затриматися на цій події, зустрінитися з цією людиною, а

хочеться, образно кажучи, втекти або перейти на інший бік вулиці, то це, ймовірно, наслідки не-пробачення. Запишіть імена цих людей на аркуші паперу і пізніше підіть із ним на молитву, просячи Отця небесного, щоб допоміг вам пробачити. Я колись зробив таку вправу, і в моєму списку було чимало людей, за яких я молився та пробачав їм, не один день просячи Бога, щоб Він допоміг мені звільнитися від образи. Буває, що ми кажемо: “Я не можу вибачити такий вчинок цій людині!” І це правда. Я сам своїми силами не здатен вибачити — можу це зробити лише завдяки Божій силі, силі Божого милосердя. Це Христос приніс нам дар пробачення, і це Він вчить нас пробачати й любити своїх ворогів.

Часто ми думаємо: “Хочу, щоб людина, яка мене образила, визнала свою провину, щоб перепросила мене, і лише тоді їй пробачу”. Але я не мушу чекати перепросин, аби відчуті звільнення, зцілення від того болю, якого мені завдали. Адже це вже мій біль; рана в моєму серці, завдана кимось іншим, — це моя рана. За неї вже я несу відповідальність, відповідаю за те, щоб її гоїти. І пробачення — це лікування зраненого серця. Даром, який ми отримуємо через Ісуса Христа, є те, що в Його ранах наші рани зцілюються. У моєму духовному житті було великим відкриттям, що рани — це місце зустрічі з Божим милосердям.

Дорога пробачення — відкривати Богові свої рани, запрошувати Його до ран, яких завдали нам інші люди. Тоді ці рани стають для нас благосло-

венням. Бо якщо ми закриваємо своє серце, то не переживаємо близькості з Богом. Господь дає нам свободу, і тільки ми можемо вирішити, чи відкрити Йому свій біль, запросити Його у своє непростачення. Без запрошення Бог не в змозі прийти до нашого серця зі своєю цілющою благодаттю.

Учителю благий, що мені робити?

Що мені робити? Як учинити? Як жити? Ці запитання турбують нас майже постійно, починаючи від дрібних: яку річ купити і чи купувати її взагалі — і до важливіших: “Що робити із залежністю рідного?”, “Чи фальсифікувати документи?”, “Чи робити аборт?”, “Чи їхати на заробітки, залишаючи рідних?”... Потрібен Хтось, Хто дасть нам відповіді або допоможе їх знайти.

Читаючи одну книжку, я натрапив на свідчення військового, який був запійним алкоголіком. Розповім вам, як він отримав відповідь на запитання про те, що йому робити. Знайомий чернець порадив цьому військовому щоразу, коли захочеться випити, прочитати розділ з Євангелія, і приніс йому в казарму Святе Письмо. Військовий не хотів брати Біблію, бо сказав, що нічого в ній не розуміє. Але чернець відповів, що в Євангелії є благодатна сила, адже там написані

слова Самого Бога. І дав настанову залежному чоловікові: “Дарма, що не розумієш, тільки читай старанно”. Далі процитував слова одного святого: “Якщо ти Слова Божого не розумієш, то біси розуміють, що ти читаєш, і тремтять”, – і сказав, що оскільки пристрасть до алкоголю приходить від бісів, то читання Слова Божого має допомогти. Військовий узяв Святе Письмо, але забув про нього. Коли ж він укотре потягнувся за грошима, щоб піти до корчми по алкоголь, натрапив на Біблію. Прочитавши один розділ Євангелія, нічого не зрозумів. Але, читаючи далі, почав розуміти більше. А час, коли можна було вийти з казарми, вже минув. Чоловік хотів піти по алкоголь наступного ранку, але знову почав читати. І так робив щоразу, як виникало бажання випити. Коли ж дочитав усі чотири Євангелія, пристрасть до алкоголю минула, а думка про спиртне почала викликати огиду. Коли військовий свідчив про своє одужання, минуло вже двадцять років, як він не пив, продовжуючи щодня читати Євангеліє.

Євангелія були написані для того, щоб, слухаючи і читаючи їх, усі, хто шукає правди, шукає виходу, могли їх знайти у прикладі та словах Христа і Його учнів. Дайте собі відповідь на запитання: “Що значить для мене бути християнином?” (Не читайте далі, не відповівши). Один із важливих аспектів мого християнства полягає в тому, що я учень Ісуса Христа. А учень – це той, хто слухає науку наставника і живе згідно з нею. Ісус сказав до своїх учнів: “Коли ви перебуватимете в моїм

слові, ви дійсно будете учнями моїми і спізнаєте істину, і істина визволить вас” (Йн 8, 31–32). Слухаючи Ісуса, ми пізнаємо правду в усіх життєвих питаннях, і вона веде нас дорогою свободи. Звісно, що це процес. Наприклад, перші учні Ісуса Христа кілька років пробули з Ісусом, день і ніч слухаючи Його, спостерігаючи за Ним і Його способом життя. І це змінило їхнє життя. Вони отримали відповіді на основні запитання: “Для чого я є? Для кого я є? Як мені жити?”

Святий Ієронім, який жив у IV столітті, сказав: “Хто не знає Святого Письма, не знає сили Божої, як і Його любові: бо незнання Святого Письма є незнанням Христа”.

Отже — “Що мені робити?” Запитайте себе про те, чи ви учень Ісуса Христа і чи хочете ним стати. Після воскресіння Ісус посилав своїх учнів, говорячи: “Дана мені всяка влада на небі й на землі. Ідьте, отже, і зробіть учнями всі народи: хрестячи їх в ім’я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав” (Мт 28, 18–20). Причина наших труднощів часто в тому, що нас хрестять, але після таїнства Хрещення не чинять учнями Христа і не вчать берегти все те, чого вчить Ісус. На жаль, є дуже багато охрещених, які поведуться як антихристи, тобто противники Ісуса Христа. Якщо нас не запросили до учнівства й не навчили берегти науку Ісуса Христа, ми це можемо виправити. Отже, запитую вас: чи хочете стати учнями Ісуса Христа? Якщо так, то пропоную вам сказати це вголос або

записати. Слова можуть бути такими: “Я хочу бути учнем Ісуса Христа! Христос – мій Учитель життя і Наставник, і я хочу вчитись і жити так, як Він учить. Амінь”. Таке рішення спрощує наше життя. Бо коли хтось мене запитує, чому я чиню саме так – наприклад, не осуджую, не заздрю, не вбиваю, не роблю аборт, не вживаю нецензурної лексики, не зловживаю алкоголем тощо, – то можу відповісти дуже просто: “Бо я – учень Ісуса Христа, і Він мене вчить так чинити”.

Після того як ви вирішили стати учнем Ісуса Христа, що робити далі? Ось кілька практичних вказівок:

- майте свій примірник Святого Письма. Можете порадитися зі священником або з кимось іншим про те, який переклад Біблії придбати;
- нехай Святе Письмо не лише стоїть на полиці – розгортайте його;
- не тільки розгортайте, а й читайте;
- читайте регулярно: не раз на рік, не раз на місяць, навіть не раз на тиждень, а найкраще щодня;
- ліпше починати читати Біблію з Євангелій, адже у Новому Завіті написано про Ісуса і Його учнів;
- не мусите всього розуміти, це процес. Достатньо того, що ви будете регулярно та старанно читати (згадайте історію військового);
- намагайтеся втілювати прочитане у життя;

— будьте мужніми і витривалими, бо злий дух зробить усе, щоб не дозволити вам зустрітися з Ісусом, щоб ви не слухали Його слів, щоб не повірили Йому, щоб не стали воїном Христовим, котрий тримає в руках меч, Слово Боже, яким нищить усяку брехню диявольську;

— не бійтеся, бо Слово Боже перемогло темряву!

Можливо, у вашій парафії є група читання Святого Письма. Спробуйте долучитися до неї! Читання Святого Письма у спільноті зміцнює й допомагає почути відповіді на важливі для нас запитання, зокрема й на це: “Учителю благий, що мені робити?” (Лк 18, 18). Вітаю вас у товаристві учнів Христових!

Встану та й піду до батька мого

Чи ви задумувалися про те, що біль може стати даром у нашій дорозі до Бога?

Перед тим як порозважати на цю тему, я хотів би поділитися з вами сучасною притчею, яку дуже люблю. Один чоловік постійно зазнавав побіт від диявола. Якось він ішов дорогою, а йому назустріч – Ісус Христос. Чоловік сказав Ісусові: “Як добре, що я Тебе зустрів. Чув, що Ти можеш допомогти. У мене біда. До мене регулярно навідується диявол, він мене б’є. Я вже так не можу. Ходи зі мною до мене додому”. І пішов Ісус до дому цього чоловіка. Чоловік завів Ісуса в одну з кімнат і сказав: “Це Твоя кімната”. Через деякий час у двері задзвонили, чоловік відчинив, а там – диявол. Злий дух накинувся на чоловіка та сильно його бив, говорячи: “Та ти ось як! Ісуса привів!.. На тобі!.. На тобі!” – і пішов. Чоловік убіг обурений до кімнати, де був Ісус: “Як це так? Я Тебе до хати привів, а диявол все одно прийшов і побив

мене”. Тоді Ісус відповів: “Але ти ж сказав Мені бути в цій кімнаті”. Чоловік зрозумів, про що йдеться, і мовив: “Добре, можеш ходити по цілому дому”. Незабаром знову дзвінок. Чоловік відчинив двері, а там – диявол. І все повторилося... Побитий, обурений, у відчаї чоловік запитав Ісуса: “Я ж Тобі дозволив ходити по всьому дому”. А Ісус смиренно відповів: “Так. Але хто господар?” Чоловік зрозумів, що має на увазі Ісус, і сказав: “Добре. Ти господар у цій хаті”. Згодом – дзвінок у двері. Чоловік іде, щоб відчинити, але Ісус його спиняє: “Чекай. Хто господар?” – “Ти”. – “Тоді Я й двері відчинятиму”. – “Добре”, – відповів чоловік. Ісус відчинив, а чоловік почув зляканий голос диявола: “Ой, прошу. Я помилився адресою”.

Ця притча до мене дуже промовляє, бо вона – про мене. Коли мені було 19 років і на серці було дуже важко через життя в темряві та в неволі гріха, на своїй дорозі я зустрів Ісуса. Після того як висповідався Йому з мого життя, ми замешкали разом. Але шоразу, коли я вважав, що в якійсь сфері свого життя сам собі господар, це відчиняло двері мого серця для гріх. Гріх завдавав серцю рани, а рана – болю. Тоді я каюся і йшов до сповіді. Сповідь – це, між іншим, запрошування Ісуса, щоб Він став господарем мого життя, а особливо тих сфер, куди я Його ще не впустив.

Одного разу я бачив, що мій знайомий є на Святі Літургії, але до Святого Причастя не приступає вже кілька днів. Я запитав: “Що трапи-

лося?” Він поділився зі мною, що має певний гріх, який повторюється, і що вирішив не сповідатись і не причащатись, аби таким чином відчувати біль і перестати чинити цей гріх. Тоді я розповів йому, що маю інший підхід. Незалежно від того, як часто падаю, відразу встаю. Мій гріх — місце зустрічі з милосердним Ісусом.

Якщо пороздумувати, то вчинки, які є гріхом, це спроба загоїти біль свого серця без Бога. Наприклад, людині самотньо, і вона піддається гріхові нечистоти — але причина гріха в тому, що цій людині боляче від самотності. Або нас скривдили, обізвавши, а ми пішли й обмовили кривдника і затрималися в образі непробачення. Але обмова і непробачення — це спроба впоратися з болем, який пов'язаний із тим, що нас скривдили. Гріх — це спочатку знеболювальне, але пізніше — ще більший біль. І якщо не лікувати рани, то потрібні все сильніші знеболювальні. Коли я це зрозумів, то почав приглядатися, про який біль, про яку рану маго серця говорить мені якийсь гріх, щоб не боротися з гріхом, а лікувати рану.

Наприклад, хтось краде гроші. Крадіжка — це гріх. Але ці гроші потрібні йому, щоб піти пограти на ігрових автоматах. А грає він на цих автоматах тому, що колись, граючи, відчув полегшення від того болю серця, який носить у собі. Тому тепер він багато годин проводить за ігровими автоматами, щоб відчувати полегшення, знеболити рану, забути про біль, біль самотності. Перестати грати

це ще не вихід. Перестати красти — теж не вихід. Потрібно назвати рану самотності в серці, щоб її лікувати. І коли вона буде вилікувана, тоді й не буде бажання знеболювати її. Так через гріх і біль ми відкриваємо рану серця.

Одна особа поділилася зі мною пережиттям. Вона дозволила мені розповісти про її досвід іншим, якщо буде така потреба. Ця людина поїхала за місто, на дачу, на один день відпочинку. Була там сама. У той час усвідомлювала, що носить у серці образи на батька і що вони є ранами, які ще не вилікувані і болять. Увечері на молитві ця людина розмовляла з Богом: “Боже, мені важко Тебе називати Отцем. Як я можу Тебе називати Отцем, коли для мене це слово таке болюче... бо мені так бракувало близькості з батьком...” Коли вимовила ці слова, серце пронизав великий біль. Тоді вона усвідомила одну річ і звернулася до Бога: “Отче! Мені так бракувало Тебе...” — і після цих слів розридалася. Вона розповіла, що коли щиро говорила з Богом Отцем про свою рану та біль, кажучи: “Мені бракувало близькості з батьком”, — то відчула, побачила, що ще більше їй бракувало любові Отця Небесного. Коли вона розридалася, тоді в біль свого серця, біль самотності впустила любов Бога Отця. Таке переживання дозволило цій людині пробачити своєму батькові. Адже вона зрозуміла, що тато не зміг передати їй любові Бога Отця, бо йому самому бракувало цієї любові. А можливо, і його тато теж не зміг йому її передати.

Найбільша рана нашого серця — біль, пов'язаний із втратою любові Божої, зі втратою присутності Бога в наших серцях. Біль — наш союзник. Він допомагає повернутися до Бога. Бо якби не було болю, ми, маючи рани, могли б довго обманювати себе, що все гаразд, коли це не так. І саме біль допоміг блудному синові повернутися до дому отця й відчутти його люблячі обійми (див. Лк 15).

Боже, змилуйся надо мною грішним!

У духовному житті я пройшов через не одну кризу. Колись почув лекцію про три ілюзії у стосунках із Богом, які стають причиною криз, і в кожній із цих ілюзій побачив себе. На різних етапах свого життя я був в одній із них або ж у їхній комбінації.

Перша ілюзія — сентиментальна. Це коли у стосунках із Богом на перше місце ставлю свої почуття і вони стають критерієм правдивої зустрічі з Богом. Наприклад, якщо я на молитві щось відчув, то зустріч із Богом була. А якщо не відчув? То що, не було зустрічі? Небезпека тут у тому, що я звужую зустріч із Богом тільки до приємних почуттів. І тоді на підставі них визнаю: “Так, Боже, я люблю Тебе!” Бог стає такою приємною емоцією. Як наслідок, молюся тоді, коли мені добре. А коли недобре, не молюся. Це призводить до нестабільності у стосунках із Богом. Спочатку в зустрічах із Богом є ейфорія, ентузі-

азм, а потім, коли зникають почуття, виникає байдужість, знеохочення, холод.

Так формується неправдива оцінка молитви. Думаємо, що хороша молитва – це приємна молитва. Що хороше спілкування – це приємне спілкування. Що успіх у духовному житті – це коли тобі приємно. І людина, яка керується сентиментальною ілюзією, не витримує тиші. Не витримує так званого “мовчання Бога”. А тиша і “мовчання Бога” – це дуже важливі моменти в духовному житті. Людині, яка очікує приємних емоцій, може здаватися, що Бог кудись пішов, розлюбив її або ще гірше – розчарувався в ній. Така людина перестає молитися, перестає зустрітися з Богом. І через це не може пізнати себе, бо втікає від себе. Така людина призначає Богові місце зустрічі у своїх ейфорійних почуттях. Там, де їй вигідно. А Бог не завжди приймає таке місце зустрічі. Бог Сам його вибирає, бо знає, що для кожного з нас найкраще. Це може бути таке місце, якого людина не вибрала б, – наприклад, мій гріх, моя болячка, моя рана. Це можуть бути мої негативні почуття: гнів, заздрість, ненависть. Або ж мій внутрішній безлад: лінощі, негативне ставлення до когось чи до себе. Бог, можливо, тут хоче зустрітися зі мною для того, щоби лікувати, звільнити мене та провадити до дорослішого духовного життя.

Друга ілюзія – інтелектуальна. Це коли людина за критерій пізнання Бога бере свій розум. Тоді вона думає, що емоції їй перешкоджають і їх

треба відкласти вбік. Такому раціоналістові дуже важко досвідчити Бога над собою, він не відчуває Тайни неосяжності Бога розумом і хоче помістити Його у своїх теоріях, концепціях. Людина, яка живе в інтелектуальній ілюзії, не може визнати, що чогось не розуміє, адже вона перечитала так багато книжок і має на все відповіді. Віра для неї — формула. Тут немає місця для Тайни. Це дуже небезпечно, бо така людина не вміє стати на коліна перед Богом. Для неї поклоніння — порожнє слово. Вона не відчуває присутності Бога під час молитви. Ця людина не приймає свого минулого, тому старається все контролювати розумом: свою поведінку, слова, хоче завжди бути авторитетом. Вона також боїться майбутнього, бо це те, чого вона не знає і не може передбачити. Така людина все хоче запланувати до останньої крапки, тому дуже стомлюється. Це веде її до кризи.

Нарешті, моральна ілюзія. Для людини, яка живе в такій ілюзії, воля — головний фактор стосунків із Богом. Це життя за принципом: “Буду дотримуватися всіх заповідей — і тоді пізнаю Бога. Тоді в мене все буде добре”. Або: “Буду виконувати всі рекомендації всіх духовних авторитетів, виконуватиму всі правила духовного, літургійного життя, дотримуватимусь усіх постів — і тоді пізнаю Бога. Тоді в мене все складеться”. Така людина думає, що все може виконати сама, і не вміє дякувати Богові. Вона ж переконана, що всього досягла силою волі, вважає свої чесноти за власність. На-

приклад, думає, що їй вдається дотримуватися всіх правил своїми силами, і через це впадає в гординю. Перфекціонізм стає ідолом, якому вона поклоняється. І людина починає переслідувати інших, які так не живуть. Така особа хоче змінити інших на свій образ і подобу. Вона починає силувати інших своєю “духовністю”. Ця людина — “праведна”, але мертва. Вона не може прийняти свою обмеженість і свої слабкості. Напружено дотримується всіх заповідей, але не помічає, що є далеко від Бога. Як фарисей з Ісусової притчі, який у молитві говорить про те, який він ідеальний, адже двічі на тиждень постить, дає десятину, — і водночас засуджує митаря, який цього не робить. А митар лише б’є себе в груди, кажучи: “Боже, змилуйся надо мною грішним!” (Лк 18, 13). І саме митар був виправданий. Адже Ісус сказав: “Кожний, хто виноситься, буде принижений, а хто принижується, — буде ввищений” (Лк 18, 14).

Людина, яка живе в моральній ілюзії, насправді страждає від внутрішньої пустки, але не визнає цього. Така людина не може прийняти своєї гріховності. Відтак не може прийняти Божого милосердя, як це вчинив митар. Їй важко збагнути, що духовна бідність, яку мав митар, може стати місцем зустрічі з Богом.

Отже, кожна з цих трьох ілюзій веде людину до кризи. Доки я хочу розвиватися й рости духовно своїми силами і на своїх умовах, це не вдасться. Бо неможливо на емоціях, почуттях, своїм розумом і своєю силою волі наповнитися

любов'ю Божою і Його миром. Це, навпаки, про-
вадить до дна. Утім, дно – хороший фундамент
для смирення. Тоді я можу, як цей митар, стати
покірно і сказати: “Так, Боже, я не можу. Я від-
даю Тобі все! Ти з цим щось учини! Ти – Господь!
Ти – Бог! Помилуй мене грішного!” Смирення,
підлеглисть Божому керівництву – це основа ду-
ховного життя.

Хай не моя, а твоя буде воля!

Усе в житті так просто. Це ми самі його ускладнюємо. У нас є одна основна проблема, причина всіх інших негараздів та їхній корінь — свавілля. Коли людина керується тільки своєю волею, то в її серці виникають конфлікти. Наприклад, я запланував, що в суботу матиму вільний день, але до мене приходить настоятель і каже, що в суботу доведеться зробити певну справу. Це дуже легко може спровокувати злість і невдоволення, адже від мене хочуть того, що суперечить планам.

Скажіть, будь ласка, чи є певні категорії людей, які вас злять? Наприклад, мене злять люди, що курять, ідучи тротуаром переді мною. Може, вас сердять водії, які швидко їдуть або не затримуються на пішохідному переході? Або пішоходи, які переходять дорогу, де їм заманеться? Чи ті, які повільно йдуть? Або ті, які чогось не вміють зробити? А якщо подивитися, звідки

росте коріння, то причина злості, причина багатого (а може, і всіх) конфліктів у моєму серці полягає в тому, що інші не такі, якими вони, на мою думку, мають бути. Простіше кажучи, у мене в голові є керівник, диригент, диктатор, що знає, яким мусить бути кожен. І якби всі люди були такими, як я хочу, то все було б добре (тобто за моєю волею) і я був би задоволений і щасливий. У цьому ставленні до світу інші стають причиною того, що мені зле. Це життя в конфлікті, у злості, у страхах, в ізоляції...

Одного разу, коли я був стурбований, знайомий сказав мені слова, які глибоко закарбувалися в моїй свідомості: “Миколо, розслабся. Не турбуйся. Бог є. І це — не ти!” Спочатку я не до кінця зрозумів, що ця фраза для мене означає, але вона вже відразу мене якось трошки розслабила, розсмішила. Лише згодом збагнув, що я навантажений турботами, бо беру на себе роль Бога. У якому сенсі? Я переймаюся про різні справи, бажаючи їх утілити, впоратися з ними, але чи запитую Бога: “Боже, яка Твоя воля в цій справі? Яка Твоя воля в цих стосунках? У моєму життєвому плані?” Або чи ставлю Богові запитання про те, як маю чинити?

Немає проблем, які неможливо подолати. Якщо є якась проблема, яку вважаю неподоланною, це означає, що я — невіруючий. Тому що на кожну проблему Бог мені дає відповідь. І ця відповідь може бути навіть така: “Зараз тобі не потрібно турбуватися! Довірся Мені!”

Тож свавілля – причина всіх наших внутрішніх конфліктів. Адже зовнішні конфлікти можуть виникати, залишаючи мене вільним усередині. І якщо є одна, я сказав би, основна проблема в нашому житті, то є й одне основне розв’язання цієї проблеми. Воно дуже просте. Якщо причина всіх моїх проблем – життя за своєю волею, то й подолати їх дозволить життя за волею Божою.

Хтось може подумати, що не грішити, молитися – то вже жити за волею Божою. Але це далеко не так. Подивімося на конфлікт між фарисеями й Ісусом. Фарисеї живуть досконалим релігійним життям, але не можуть прийняти Ісуса, який не вписується в їхній світогляд. Фарисеї мають план – зберегти політичну рівновагу в країні, а Ісус їм у цьому перешкоджає. Тож потрібно Ісуса з Назарету ліквідувати! Ісус же керується тільки одним, запитуючи Отця про Його волю: “Хай не моя, а твоя буде воля!” (Лк 22, 42). Подивіться на ціле життя Ісуса! Він розпізнає волю Отця і виконує її. Це спосіб життя Ісуса, це спосіб життя за волею Божою.

Гріх Адама та Єви коріниться в тому, що вони відвернулися від такого життя за Божою волею. А зцілення від катастроф, які настали внаслідок сваволі, відбувається через Ісуса Христа, який живе, у кожному кроці керуючись тільки волею Отця. Так чинить і Його мама, Марія: “Ось я Господня слугиня: нехай зо мною станеться по

твоєму слову!” (Лк 1, 38). Так чинить Йосиф і всі ті, кого ми називаємо святими. Вони живуть за волею Божою.

Нещодавно на зустрічі з молоддю ми читали лист св. Катерини Сієнської до матері. Свята Катерина — це черниця-домініканка, яка жила в XIV столітті в Італії. Ось фрагмент із її листа: “Найулюбленіша матінко, хочу, щоб ти вчилася від Марії. Добре знаєш, що я мушу виконувати Божу волю, та й сама знаю, що ти також хочеш, щоб я чинила згідно з нею. Бог прагне, щоб я виїхала, а цей виїзд приніс хороші плоди і великий пожиток. Бог послав мене для того, щоб я там була. Така Божа воля, а не людська, і хто говорить поіншому — бреше. Також у майбутньому маю слухати Божу волю, роблячи все таким способом і в такий момент, коли і як сподобається Його безмежній доброті”.

Ми прочитали цей лист, поміркували про нього. І в очах деяких людей я побачив біль та радість. Думаю, що біль був пов’язаний із тим, що багато кого змушують виконувати волю інших, наприклад, батьків. А радість — із відкриттям того, що вони передовсім мають пізнавати й виконувати волю Божу.

Коли я живу за Божою волею, то можу зустріти людей, які мене не зрозуміють, не приймуть або навіть захочуть ліквідувати. Але це зовнішній конфлікт. Бо коли виконую волю Божу, маю життя у глибокій єдності з Богом, життя в Бозі, а це — щастя.

Заохочую вас якнайчастіше у щоденних подіях запитувати себе: “Чия це воля? А яка на це воля Божа?” Насправді завдання нашої волі — скерувати розум і серце на пізнання волі Божої, а потім спрямувати дії на її виконання. Вільна воля полягає в тому, що ми самі вибираємо, за чією волею жити.

Не журіться, отже, завтрашнім днем

Мистецтво духовного життя й життя загалом полягає в умінні жити в сьогоднішньому дні, тут і тепер.

Мій знайомий побував у реабілітаційному центрі для алкозалежних і приніс звідти дуже цікавий текст “Оазис спокою”, який пропонують читати щоранку. Ось його фрагмент:

“У кожному тижні є два дні, про які нам не треба турбуватися. Два дні, які мають залишитися вільними від напруги і побоювань.

Один із цих днів — це ВЧОРА, з усіма його помилками і побоюваннями, зі всіма психічними й духовними стражданнями. Учорашній день перебуває поза нашим контролем. Навіть за всі гроші, які існують у світі, не можна повернути вчорашнього дня. Ми не зможемо відмінити жодного зробленого вчинку, ми не зможемо взяти назад промовлених слів.

ВЧОРА ВЖЕ МИНУЛО.

Другий день, про який нам не треба турбуватися, це ЗАВТРА, зі всіма своїми небезпеками і труднощами, великими обіцянками й незначними досягненнями. ЗАВТРА також не піддається нашому безпосередньому контролю.

Тож залишається один день – СЬОГОДНІ! Кожна людина в змозі впоратися з проблемами лише одного дня. Ми впадаємо у відчай, тому що тягнемо на собі вагу цих двох вічностей – ВЧОРА і ЗАВТРА”.

Далі є пропозиції, на що орієнтуватися, плануючи своє сьогодні. Завершується текст словами: “Сьогодні – це те завтра, про яке ми турбувалися вчора!” Зізнаюся, що кілька років поспіль я читав цей текст щоранку. Він мені дуже допомагав жити, перебуваючи в сьогоденні. Чому ці слова пропонують залежним людям, які проходять реабілітацію? Тому що багато форм залежностей “виростають” на ґрунті стурбованості, стресу. А коли людина вчиться жити в нинішньому дні та турбуватися про сьогодні, тоді й стрес зменшується. Хтось може подумати, що це пропозиція забути про минуле й не планувати майбутнього, але це не так. Справа в тому, де я зараз перебуваю: чи в минулому, чи в майбутньому, чи в ТЕПЕР.

Моє минуле – частина того, який я нині. Живучи в сьогоденні, я можу запитати себе: “Чи є щось у моєму минулому, чим я тепер маю зайнятися?” Наприклад, десь у шостому класі я так посварився з однокласником, що дійшло до бійки.

Тепер, через стільки років, я відчуваю в серці, що ця проблема ще не розв'язана. Раніше я намагався відшукати шкільного товариша, щоб попросити в нього пробачення, проте не знайшов. Запитував однокласників про нього, але вони не знають, де він і де його можна шукати. Будучи в ТЕПЕР, жалкую про ту свою поведінку. Я вже поспідався колись із цього випадку і готовий попросити в однокласника пробачення. Запитаю: “Боже, чи я тепер, сьогодні маю щось зробити з цим?” Можу отримати натхнення, що так, що треба зателефонувати до тієї чи іншої однокласниці, яка, можливо, щось знає про цього хлопця. І тоді варто зробити це сьогодні. Або можу отримати натхнення, щоб помолитися за нього, послаючи йому Божу любов. Або нічого не почувти, крім “Довірся Мені і йди далі!” Тоді зосереджуюся на тому, що маю робити ТЕПЕР за Божою волею, відповідно до того, як її розумію. І так із кожною подією з минулого. Коли вона постає переді мною, запитаю: “Чи є щось сьогодні таке, що я маю впорядкувати зі свого минулого?”

На перший погляд може здатися, що подія, яка відбулася зі мною в шостому класі, — дуже давня. Але якщо я не вирішу цього питання сьогодні, то підсвідомо ховатимуся від особи, яку скривдив. Таким чином, житиму в минулому, боячись жити сьогодні. Тому що минуле обтяжуватиме.

Щодо майбутнього, то все мало би відбуватися схоже. Майбутнім варто перейматися стільки, скільки це потрібно сьогодні. Наприк-

лад, я знаю, що цього року мені треба провести 30 лекцій. Перша лекція – за 11 днів. Я можу почати боятися, якщо думатиму про всі 30 лекцій, адже не маю жодної готової. І це буде тим, що називається “вилетіти з ТУТ і ТЕПЕР”. Але є варіант запитати себе: “Чи я щось нині можу зробити з цими лекціями? Чи щось сьогодні мушу зробити з ними?” Можу отримати відповідь, що так. Наприклад, упорядкувати папку з матеріалами. Тоді визначаю, скільки маю на це зараз часу – наприклад, 15 хвилин. Після того, як виконаю роботу, запитую: “Які мої подальші дії найближчими днями?” Наприклад, планую, що за три дні в певний час я зможу присвятити три години підготовці до першої лекції. Записую це в календар і повертаюсь у ТЕПЕР. Тобто припиняю хвилюватися про майбутнє.

Що далі сьогодні я робитиму за волею Божою відповідно до того, як її розумію? Після запису в календарі бачу, що планував пробігтися. Роблю це. А потім – час готувати обід.

Ми маємо присвячувати своєму вчора і завтра стільки часу сьогодні, скільки це реально для нас, зважаючи на всі справи дня. Життя у присутності Бога – це життя ТУТ І ТЕПЕР. Коли я “вилітаю з ТУТ і ТЕПЕР”, то входжу у сферу своїх страхів, бо втрачаю довіру до Божого милосердя та Божої опіки. Нам достатньо турбот сьогоднішнього дня. Адже наше реальне життя є саме зараз.

Буває, що я жартую, коли до мене приходять особа, паралізована страхами щодо свого май-

бутнього. Кажу їй: “Розслабся! У тебе немає майбутнього!” Усміхаюся, дивлюся на реакцію цієї людини – зазвичай це великі здивовані очі. А потім додаю: “У тебе є тільки сьогодні”. “Не журіться, отже, завтрашнім днем; завтрашній день турбуватиметься сам про себе” (Мт 6, 34).

Я ж і мій дім служитимемо Господеві

Святий Василій Великий пише, що є три волі: людська, диявольська і Божа. І що людина завжди вибирає, чію волю виконуватиме. Навертнення після падіння чи глибшого звільнення від якогось гріха — це теж вибір того, кому я хочу служити.

Поділюся з вами особистою духовною практикою, яка допомагає мені триматися вибору та відновлювати його. Колись я почав щоранку читати обітничі хрещення, чернечі обітничі та ті, які склав, приймаючи таїнство Священства. Таким чином, перша моя дія щоранку — стати на коліна та зробити вибір. Спробуйте. Це потужний інструмент. Той, хто одружений, може щоранку відновлювати обітничу, яку склав під час Таїнства Вінчання. Щодо ставання на коліна, то це жест послуху Богові. Колись я чув на проповіді, що в диявола нема колін, він перебуває в гордині, тому перед Богом не стає на коліна. Отже, для

нас, людей, коліна є даром — використовуймо їх у своєму духовному житті.

Життя за волею Божою — це ключ до розв’язання всіх проблем. Якщо ми навчимося керуватися цим принципом, то матимемо відповіді на всі життєві питання. Багатообіцяюче, правда ж? Одна моя знайома сказала би: “Неймовірно фантастично!” Звісно, що все не так просто. Бо, з одного боку, ми зранені первородним гріхом, гріхами середовища та власними гріхами, які перешкоджають почути Бога та Його волю. Але, з іншого боку, ми отримали від Бога всі потрібні засоби для того, щоб повернутися до природного способу життя — життя за волею Божою! Кожен із нас створений так, щоб пізнавати Бога, Його любов, себе в цій любові та керуватися пізнаним. На цю тему ми можемо багато теоретизувати, але це не дуже дієво. Щоб засмакувати життям за волею Божою, треба діяти. Як допомогу ми отримали від Бога певні засоби:

- Одкровення Боже — Святе Письмо, Старий та Новий Завіти;
- спасительну благодать, яку маємо через Ісуса Христа. Бо Він переміг гріх, визволив нас із неволі диявола та відчинив нам двері до Неба, тобто до пізнання волі Божої та життя згідно з нею;
- Духа Святого, дари Церкви, якими є сім таїнств, а також спільноту, яка допоможе нам іти, не заблукати та встояти у важкий час.

Коли почнете діяти, використовуючи ці засоби, досвід покаже, наскільки такий вибір полегшує життя: “Спробуйте й подивіться...” (Пс. 34, 9).

За зразок життя за волею Божою маємо багатьох людей з історії спасіння, записаної у Святому Письмі. Там добре помітна проста формула: непослух Богові руйнує людину та навколишній світ, а послух Богові дає життя. Отже, перший крок, який варто зробити, – це усвідомити ці дві дороги та подивитися, якою з них я йду: чи послуху Богові, чи послуху собі, своїй волі. Далі – зробити вибір або підтвердити його, як Ісус Навин: “Я ж і мій дім служитимемо Господеві” (І.Н. 24, 15). Тобто будемо Його слухати і за Його волею жити. А кого я слухаю? Кому служу? Чію волю виконую?

Наступний крок у виборі життя за Божою волею – конкретизація. Тобто як нам чинити волю Божу сьогодні та в кожній конкретній справі? Є євангельський епізод, який мені дуже подобається. Це чудовий приклад життя Господа за волею Отця. Якось Ісус навчав людей у Капернаумі та, після того як вигнав нечистого духа з одного чоловіка, пішов до дому Петра і змінив його хвору тещу. Увечері перед дверима Петрового дому зібралися люди з усього міста – вони принесли хворих та поневолених. Ісус багатьох змінив і з багатьох вигнав бісів. Уранці Він прокинувся, коли ще всі спали, пішов і знайшов тихе місце, де молився, спілкувався з Отцем. У

цей час народ знову прийшов під двері дому Петра, принісши хворих. Петро з іншими учнями прокинулися: Ісуса немає, а народ – під дверима. Злякалися, почали метушитися, бігати, шукати Ісуса. Аж ось знайшли Його в місці, де Він усамітнився, підбігли та й говорять: “Усі Тебе шукають! Ходімо!” А Ісус їм у відповідь: “Ні! Ходімо деінде, у сусідні села, щоб і там проповідувати, бо я на те прийшов”. Учні, без сумніву, здивувалися: “Ісусе, про що Ти говориш? Там чекають хворі люди! Їм потрібна допомога!” (пор. Мк 1). Та під час уранішньої молитви Ісус розмовляв з Отцем про те, що Йому робити далі. Почувши відповідь, того дня легко робив подальші кроки. Думаю, Він щоранку слухав Отця. Це спосіб Ісуса! Цей спосіб Він приніс нам.

Погляньмо на вибір Ісуса, зроблений між добром лікувати та добром проповідувати. Ісус не приходив, щоб чинити добрі діла, але щоб чинити діла за волею Отця. Це змінює реальність. Дехто може думати, що як живу і роблю добрі справи, то цього достатньо. Але коли дивимося на Ісуса, то бачимо: вибір базується не на тому, що Йому одне добро подобається більше, ніж інше, а на тому, в якій справі Він відкриває волю Отця.

Тому пропоную вчитися в Ісуса щоранку запитувати Отця, яка Його воля для мене на сьогодні. Щоранку, ставлячи Богові це запитання, спробуйте записувати, як бачите свій план дня за волею Божою. Спочатку може здаватися, що це

дуже складно. Однак необхідно боротися. Якщо практикувати таке регулярно, то з часом запитання “Отче, яка Твоя воля?” стане немовби рефлексом. Ми маємо Духа Святого, який веде нас, маємо Ангела-охоронця та Святих Покровителів, які допомагають нам на дорозі пізнання волі Божої й життя згідно з нею. Запрошую вас до спільноти учнів, які керуються волею Отця Небесного та живуть, виконуючи її.

Принцип простий – обираю напрямок свого життя, а потім щоденно розвиваю в собі здібність пізнавати волю Божу і жити згідно з нею. Майстерності набуваємо внаслідок дій.

Царство Небесне здобувається силою

Без вірності немає розвитку в духовному житті. Але як же часом важко бути вірним! Тут ідеться саме про вірність щоденним духовним практикам, які є нашим місцем зустрічі з Богом, – наприклад, читанню Святого Письма, через яке спілкуємося з Господом. Чи бувало таке, що ви вирішували щодня читати Слово Боже, а може, й роздумувати над ним, проте згодом переставали це робити, та якщо й робили, то вам було дуже-дуже важко? А знаєте, чому так? Розповім вам про перешкоду, яка постає на дорозі вірності у стосунках із Богом.

У спілкуванні з Богом ми проходимо через три етапи: очищення, освячення і з'єднання. Один проповідник, говорячи про ці етапи, порівняв їх із Єрусалимським храмом і запропонував такий поділ: перший етап – “зовнішній двір”, другий – “святе”, третій – “святе святих”. “Зовнішній двір” – це символ тіла, тілесної людини,

“святе” – душі, а “святе святих” – духу. Цього разу я хотів би особливо зосередитися на першому етапі, тому що саме під час нього ми часто маємо клопоти, які стають причиною знеохочення в духовному житті.

Коли людина починає спілкуватися з Богом, вона потрапляє у “зовнішній двір”, на етап очищення. У цей час можемо переживати велике знеохочення, нам може здаватися: “Краще б померти, ніж зараз читати Святе Письмо”. Або з’являться думки про те, що саме в цей момент потрібніше щось прибрати, негайно комусь зателефонувати, залагодити якусь справу... Під час цього етапу ми буваємо готові робити будь-що, тільки б не молитися, тільки б не читати Слова Божого і не роздумувати над ним. Розгортаємо Святе Письмо, а букви починають втікати. Таке враження, наче ми потрапили в бурю та йдемо проти вітру. На цьому етапі також часто хочеться спати, і нема значення, чи ми виспалися, чи ні. Це вам знайоме?

Допомогти у витривалості може те, що ми будемо конкретними у зустрічі з Богом. Ця конкретика може виглядати так: визначаю *годину зустрічі*, *міру*, *місце*, *форму* та *мету*. Наприклад, складаю з вечора плани на завтра і бачу, що найкращий час для особистої зустрічі з Богом – це 7:30 ранку (*година*); зустріч триватиме не менше, ніж 15 хвилин (*міра*); вона відбуватиметься на балконі (*місце*); я продовжу читати Євангеліє від Йоана, 17 розділ, і поспілкуюся з Богом через цей

текст (*форма*); бо прагну насититися Його силою та мудрістю або хочу краще пізнати Бога і себе (*мета*). Завдяки такій конкретиці ви можете легко помітити, чи маєте особисті стосунки з Богом і які вони на цей момент.

“Зовнішній двір” – тільки етап на дорозі спілкування з Богом. І якщо я знаю, що через нього потрібно пройти, прорватися, то мені буде легше це зробити. Минути цей етап – ніби дістатися з холодної вулиці до хати і ввійти в тепле й освітлене приміщення. А якщо цього не знаю, то думатиму, що погано молюся, бо мені важко – і тоді мій досвід труднощів може стати причиною знеохочення у спілкуванні з Богом.

Такий опір ми переживаємо не тільки тоді, коли хочемо помолитись або почитати Святе Письмо. Я помітив, що через нього доводиться проходити, щоб дійти на Службу Божу, на зустріч спільноти. Навіть коли я вже на Месі, також потрібно пройти через цей етап тілесної людини, “зовнішній двір”. На початку Служби зазвичай думки розбігаються. А за хвилин 10–15 я вже стаю зосередженіший і відчуваю, що насправді беру участь у Літургії. Так само з молитвою на вервиці. Перший десяток мені молитися важко, але коли починаю молитися другий чи третій десяток, то стає легше – і я входжу в контакт із Богом. У домініканському душпастирстві молоді ми щотижня маємо три зустрічі, і дуже часто молоді люди мені говорять: “Ви знаєте, як мені не хотілося сьогодні йти на зустріч”, “Мені важко

було прийти” або “Таке враження, що як тільки настає день зустрічі, то всі сили темряви накидаються на мене”. Так і є!

Сили темряви зроблять усе, аби людина не ввійшла у глибокі стосунки з Богом. І це теж причина того, чому буває важко бути вірним та витривалим у цих стосунках. Але тільки вірність та витривалість приносять плід і насолоду. Уже саме усвідомлення, що існує етап опору, зміцнює людину в тому, щоб вистояти в цій битві. Такий опір ми переживаємо щоразу, коли виконуємо духовні практики. Але завдяки витривалості з часом долаємо його легше та швидше. Ще нам буває складно пройти цей етап тому, що в наше життя все сильніше входить переконання світу, що все має бути приємним. А якщо щось не викликає задоволення, то не робитиму цього! Людина, яка має в серці такий “вірус”, радше за все не проб’ється через етап очищення та не зможе досвідчити насолоди спілкування з Богом. Її серце не зможе заспокоїтися й насититися, тому шукатиме та потребуватиме ще більшої кількості вражень.

Може бути й так, що я обираю діяльність як місце втечі від слабкості, яку відкрив на етапі очищення свого серця. Тоді вирішую: “Якщо я не можу спілкуватися з Богом, то діятиму для Бога!” У такому випадку можу настільки запрацюватися, що вже навіть не матиму часу, аби його “витрачати” на спілкування з Богом. Але згодом це призведе до накопичення проблем, і тоді мені

знадобиться набагато більше часу, щоб їх упорядкувати...

Діяльність без молитви завдає шкоди. Діяльність має впливати зі спілкування з Богом. Коли я проводжу час із Богом, це також діяльність, завдяки якій отримую силу та світло для щоденних дій. Духовна боротьба відбувається на полі моїх особистих стосунків із Богом. Якщо виграю в цій боротьбі, витримавши весь опір, то і в інших щоденних труднощах теж буду переможцем. Звісно, що всю силу для звитяги ми отримуємо від Ісуса Христа, бо це Він – наша перемога.

Не бійся! Бо Бог дав нам не духа страху...

До слів, які Ісус найчастіше говорить до своїх учнів, належать “Не бійтеся!” А чому Він так часто промовляє їх? Бо серця учнів переповнені й паралізовані різними страхами. Нам цей стан страху, наляканості теж знайомий. Спробуймо подивитися на нього з духовного боку. Апостол Павло у Другому листі до Тимотея підтримує свого вихованця, пишучи, щоб той не піддавався духові страху, адже “Бог дав нам не духа страху, а сили, любові й поміркованости” (2 Тим 1, 7). Коли я поглиблено вивчав тему страхів, то побачив, що страх народжується з болю, його годує досвід болю.

Якщо подивитися на праісторію людського страху, то вперше він з’являється тоді, коли диявол, батько брехні, приходить до жінки й веде з нею нечесну розмову, приховуючи свій намір і маніпулюючи нею. А що таке нечесність у спілкуванні та маніпуляція? Це форма насилля.

Можу згадати не один випадок зі свого священничого служіння, коли хтось приходив до мене й розповідав неймовірну історію, просячи фінансової допомоги. А потім виявлялося, що це була брехня та маніпуляція. Я почувався так, ніби наді мною вчинили психічне й духовне насилля. Тож неважко уявити, що коли диявол маніпулював жінкою, то вона також пережила форму насилля і їй було боляче. Диявол, розмовляючи з жінкою, вклав до її серця думку, що Бог не є добрим і люблячим. Це ніби сказати дитині: “Батьки тебе народили тільки для того, щоб використати, і вони тебе не люблять”. Коли в жінки з’явилися сумніви, чи Бог її любить, вона зазнала болю. У серце вселився страх, під впливом якого вона почала діяти далі. А що було далі? Вона, вже з болем і страхом, пішла до чоловіка і, можливо, навіть змушувала його вчинити так, як вона хоче. Може, жінка застосовувала маніпуляцію. Чоловік, переживши “напад” жінки, піддався їй, бо теж зазнав болю та страху. Коли він вчинив дію під впливом брехні, болю та страху, то зазнав ще більшого болю, ще більшого страху, такого, що аж очі його розплющилися. Тоді чоловік побачив, що й він, і жінка – нагі. У той момент виник страх жінки перед чоловіком, а чоловіка – перед жінкою. У цьому страху їм довелося ховати одне від одного свою наготу, щоб не використати одне одного. Бо вони стали одне для одного навзаєм небезпечними. А потім укрилися між деревами зі страху перед Богом, по-

виривши у брехню диявольську. І так уселився в їхні серця дух страху.

Можемо сказати, що страх – наслідок віддалення людини від Бога. Тому звільнення від страху настає завдяки поверненню до Бога, яке стало можливим через Ісуса Христа. Апостол Йоан пише, що в любові нема страху і що Бог є любов (див. 1 Йн). У Бозі страху немає. Тому повернення до єдності з Богом – дорога визволення від життя у страхах. Страх – це територія злого духа. А його тактика не змінилася. Він намагається з усіх боків добратися до нашого серця, щоб вдарити в одне-єдине місце – у віру в те, що Бог мене любить, – нашіптуючи або кричачи: “Тебе не люблять! Тобі не пробачать! Тебе залишили...” Цю брехню переміг Ісус, кажучи своїм життям, що це неправда, що Отець наш люблячий і милосердний. Ісус показав кожному: “Ось дивись, як Отець мій тебе любить! Дивись, як ми тебе любимо! Я віддаюся тобі цілковито, щоб ти був визволений із неволі страху та темряви і прийняв мій мир, увійшов у моє світло”.

Тепер, коли я знаю, що причина мого страху полягає в нестачі Бога, страх може стати місцем зустрічі з Богом. І тому він – хороший індикатор того, де і в якому місці серця мені бракує Божої любові. Страх може показати мені, яка болячка є в моєму серці і що вона ще потребує лікування та зцілення. Наприклад, якщо я побоююся піти до настоятеля попросити грошей, щоб купити нові кросівки, то можу усвідомити, що в цьому мені

бракує любові Бога. А потім запитати: “Чому?” Відповіддю може бути: “Бо боюся почути відмову й негативну оцінку своєї потреби”. Якщо приглянуся до цих страхів, то побачу, що вони коріняться в болеві, якого мені колись завдав хтось із авторитетних для мене людей, відмовляючи в задоволенні якоїсь із елементарних потреб і ще й критикуючи за неї. Якщо я готовий, то Бог може показати мені, хто це був і яка подія на це вплинула. Показати, що коли йду когось про щось просити, саме ця подія викликає в мені параліч від страху відмови і відкинення, що цей страх підсилює давній біль. Що тоді робити? Попросити, щоб Бог лікував моє серце! Щоб дав дар пробачити тій людині. Щоб дав зрозуміти, що Він мене тоді любив і тепер теж любить. Можна ще піти й попросити священника про духовну розмову та молитву. Я сам уже так кілька разів робив.

Наприклад, 2010 року я потрапив на реколекції для священників, що відбувалися в місті Чорткові. Їх провадив відомий у цілому світі отець Руфус Перейра. Наприкінці реколекцій він сказав, що кожен, хто хоче, може підготуватись і підійти до нього, а він помолиться над цією людиною в її намірах. Коли я сформулював, про що хочу попросити в молитві, одним із прохань стало звільнення від страху бути відкинутим. Цей страх я вже чітко бачив у собі та більш-менш усвідомлював його коріння. Після молитви отця Руфуса наді мною, яка тривала неповну хвилину, я виразно почув у серці голос Ісуса, який сказав: “Я

завжди буду з тобою! Завжди! Завжди! Я ніколи не залишу тебе! Ніколи!” І тепер знаю, що в ту мить Ісус зцілював рану мого серця. “Бо Бог дав нам не духа страху, а сили, любові...” (2 Тим 1, 7). Він бо любов’ю лікує біль, і своєю силою проганяє духа страху, і дає нам мир. За це Богові слава та подяка тепер і на віки вічні. Амінь.

Обгорнена сумом смертельним душа Моя!

Розповім про подію з мого життя, яка стосується страху.

Після того як я прийняв священничі свячення, мене скерували в Санкт-Петербург, до домініканської парафії. Одного разу, під час перших місяців служіння там, я надумав відпочити й піти на довгу прогулянку. Подивився карту міста й вирішив поїхати в район Озерки, бо побачив, що там є озера і парк. Під час прогулянки незнайомий чоловік запитав мене, чи маю дати прикурити. Це було на безлюдній вулиці. Я відповів, що не курю, тоді він наказовим тоном сказав підійти до нього. На що я насторожено запитав: “Чому?” Він повторив наказ! А я почав тікати. Він одразу побіг за мною. Тоді я збагнув, що діється щось дуже недобре, і почав робити різкі рухи вправо і вліво, щоб не дати цьому чоловікові мене зловити. І коли відчув, що відриваюся від нього, побіг уперед. Я сильно злякався. Біг до метро, оглядаю-

чись, чи за мною не їде авто або хтось не підстерігає...

Я приїхав додому шокований. Поділився пережитим із братами. А потім молився та просив Бога про те, щоб відчутти Його любов. Молився за цього чоловіка і про мужність для себе, бо в моє серце вселився страх. Коли я просив Бога про звільнення від страху, то почув у свідомості виразні слова: “Пошел вон со своим Евангелием! Это мой город!” – і зрозумів, що цей напад був вчинений через злого духа, щоб мене залякати й заблокувати у служінні. Я згадав історію цього міста, революцію, Другу світову війну, згадав, скільки тут було насилля, і зрозумів, чому злий дух сказав, що це його місто... Наступного дня пішов до сповіді, щоб отримати силу і звільнення від духа страху. Пам’ятаю, що отець на сповіді сказав мені, що оскільки це таке нелегке й повне темряви місце, то тут конче треба бути, щоб нести світло Ісусове, яке просвічує тих, що сидять у темряві й тіні смертній. На цьому місці я прослужив іще понад шість років і ніс людям світло Христової надії.

Як пише апостол Павло: “Нам бо треба боротися не проти тіла й крові, а... проти духів злоби в піднебесних просторах” (Еф 6, 12). Тактика злого: побити, обікрасти, залякати, згубити душу людини. Якщо йому вдається нас зранити – а він це часто чинить через інших людей, – дуже важливо пам’ятати про кілька основних правил.

– Правило перше: ми маємо право пережити цей шок, біль. Дозвольмо собі, щоб цей біль проявився, дозвольмо собі поплакати, покричати, щоб наші почуття вийшли назовні.

– Прийдімо до когось, хто зможе нас прийняти, кому зможемо розповісти про біль, поруч з ким зможемо плакати, гніватися, боятися.

– Прийдімо так само до Бога і дозвольмо собі бути з Ним щирими: плакати, гніватися, боятися, сваритися, бути в Його обіймах.

– Коли приймемо свої почуття і проживемо їх, намагаймося молитися за того, хто нас скривдив. Можна просити словами Ісуса: “Отче, відпусти їм, не знають бо, що роблять” (Лк 23, 34). Усяке зло, якого знаємо від людей, коріниться в тому, що їхні серця поневолені злом. Тому коли молимося за них, то, по-перше, не дамо злomu місця в серці через ненависть і непростачення. А по-друге, пошлемо до серця цієї поневоленої людини світло Христової любові, яка в змозі звільнити її серце від зла.

Коли ви пройдете отаку дорогу зцілення від болю, коли переживете цю втрату, то загоєна рана стане місцем Божої дії. Бо ви досвідчили дію злого, але, відкриваючись для Бога, ще сильніше переживаєте дію Божу, яка лікує й визволяє. І

тоді, коли до вас прийде хтось, кого зранило зло, зможете підтримати, супроводжувати його.

Часом рани в наших серцях бувають такими великими, що потребують довшого лікування. Коли я роздумував про праісторію, то запитував себе: “А що було б, якби Адам і Єва не сховалися від Бога у своєму болю, у своєму страху? Якби вони, наприклад, розплакалися б і впали в Божі обійми, говорячи Йому, як їм боляче, страшно і прикро через те, що сталось, і як сильно вони прагнуть Його підтримки, любові, ніжності, милосердя й сили? Можливо, що зло не мало би місця в серці наступних поколінь?” Однак Адам і Єва закрились у своєму болеві. Але Бог не закрився від них...

Люблю картину Рембрандта “Повернення блудного сина”. Можна сказати, що це історія Адама, якого побили злі духи через те, що допустив їх до свого серця. Але все-таки за певний час він свою волю скерував до Отця. І коли прийшов до Нього, то Отець його ніжно й міцно обійняв... Рембрандт дуже промовисто передав те, що ця зустріч, ці обійми – процес, який лікує зране та налякане серце. Коли мені боляче, коли я боюся, то потребую зцілення в обіймах доброго Отця, люблячого Друга.

Перед тим як Ісуса схопили, побили й розіп’яли, Він переживав смертельний сум і просив учнів, щоб залишилися з Ним і дали Йому підтримку. А Сам трохи відійшов від них, пішов на розмову з Отцем (див. Мт 26, 38–39). У ній Він

так сильно переживав біль, що аж кров виступила на Його чолі. Тоді до Ісуса прийшов Ангел із Неба і додав Йому сили. Це були обійми Отця, якими Він зміцнив серце Ісуса. Тут ми теж бачимо, що Ісус, який переживає смертельний смуток і великий біль, іде в обійми Отця й у них отримує сили для подальших кроків у виконанні спасительної волі Бога. Нехай Господь наш Ісус навчить нас відкривати свій біль люблячим серцям і допоможе самим бути такими серцями, здатними приймати біль інших і співпереживати на їхній дорозі зцілення і зміцнення.

Лікаря треба не здоровим, а хворим

На лекції одного християнського психолога я почув про проблему багатьох сучасних людей, а саме про звичку жити в перенавантаженні. Це форма залежності від внутрішньої мобілізації сил, стану напруги. Щоб мати таку напругу, потрібен постійний стимул. Ним, наприклад, може бути перегляд фільму, який викликає сплеск адреналіну в організмі й на фізичному та психічному рівнях дає нам відчуття задоволення. А для того, щоб цей рівень адреналіну, напруги утримувати, мусимо тримати рівень стимулу. І якщо колись раніше достатньо було подивитися фільм тривалістю 30 хвилин, то з часом для стимулювання потрібні вже дві години. Або хтось грає в комп'ютерні чи азартні ігри: колись йому було достатньо однієї години, а тепер, щоб пережити стан напруги, він уже мусить грати чотири години. Чи хтось дивиться телевізор дві години, а згодом уже вісім годин на день. І відтак людина

всі інші справи переживає також у стресі, в перенавантаженні.

Наслідок такої залежності в тому, що коли я не перенавантажений, то відчуваю знеохочення та неспокій. Якщо цього не усвідомлювати, то за певний час організм звикає до життя в напрузі. Ця залежність, наприклад, не дозволить людині довго тривати у стосунках із однією особою. Бо коли напруга у стосунках почне спадати, людина шукатиме або нових стосунків, або впроваджуватиме в ці стосунки певні дії, щоб тримати їх у напрузі, наприклад, постійні сварки. У сфері роботи, служіння людина може мати враження, що добре, коли є напруга, а коли її немає – зле. У спільноті це може відобразитися так, що спочатку, поки все нове й мене стимулює, мені добре, а коли я вже пізнаю загальний стан спільноти, то перестає бути цікаво, бо зникає напруга. І я йду шукати нових вражень.

Ця залежність від перенавантаження впливає також на стосунки з Богом. Через неї буває дуже важко з Ним зустрітися, бо Бог часто приходиться у тиші й на самоті. Згадаймо зустріч Бога з пророком Іллею. Коли він вийшов на гору Хорив, то Бог не був ні в потужному вітрі, ні в землетрусі, ні у вогні, а прийшов у тихесенькому лагідному вітерці (див. 1 Цар 19, 12). Тому, коли людина залежна від життєвих “землетрусів”, вона може не почути цього тихого Божого приходу.

Якщо подивитися на духовну природу звички жити в перенавантаженні, можна порівняти її з

обжерливістю, нестриманістю. Обжерливість — один із тяжких гріхів у духовному житті. Ідеться тут не тільки про їжу, а й про внутрішню поставу. Обжерливість — це спроба насититися тим, що за своєю природою наситити не може і тому, як наслідок, руйнує. Однак, не розуміючи цього, я постійно намагаюся чимось або кимось “обжертися”. Так можуть виникати форми залежності від чогось або когось. Ось вам і духовна форма залежності від напруги. Ми живемо в напрузі, бо хочемо заповнити свою внутрішню порожнечу.

Спробуйте щиро відповісти на запитання: “Чи є в моєму житті якісь речі або люди, якими я користуюсь як «заповнювачами»?” Коли побачу, що кимось або чимось користуюсь як “заповнювачем”, і визнаю це, то, з одного боку, можу викликати кризу. Але з іншого — це початок відмови від нестриманості. Побачивши свою залежність від “заповнювача”, запитаймо себе: “А чому я це роблю? Що я заїдаю?” На запитання “Чому?” відповідь може бути дуже проста: “Тому що мені не вистачає Бога. Мені не вистачає в серці Його любові, Його миру, Його сили”, — і це викликає внутрішнє відчуття прірви, незадоволеності... Якщо я цього не знаю, не розумію, то починаю чимось або кимось заповнювати “дірку” в серці. Ось кілька прикладів того, чим ми можемо заповнювати свою порожнечу: їжею, алкоголем, наркотиками, переглядом телевізора, фільмами, комп’ютерними чи азартними іграми, інтерне-

том, соціальними мережами, роботою, кар'єрою, владою, грошима, покупками, неправильним служінням, сексуальністю, фальшивими формами духовності. Це все створює можливість втечі...

Проте серце можуть заспокоїти тільки особисті, живі, глибокі стосунки з Богом. Якщо я духовно незадоволений, то це і є підстава для життя у стресі, в перенавантаженні. А що я “заідаю”? Намагаюся не тільки заповнити серце, а й полегшити душевний біль.

Чому нам бракує Бога? Бо коли приходимо в цей світ, то ті, хто нас у ньому приймає, мають завдання не тільки нагодувати нас і забезпечити потрібними засобами для життя, а й любити нас Божою любов'ю, якою мали б бути наповнені їхні серця. Якщо ж їхні серця мають дефіцит Божої любові, якщо вони “покалічені”, то ці люди не в змозі передати любов дитині. Найглибший біль серця – це брак у ньому любові Божої через закритість від цієї любові. Це глибока внутрішня рана. І вона може бути в серці не одна. Як наслідок, людина шукає того, що могло б її серце заспокоїти та знеболити. Але завдяки внутрішньому прагненню любові Бога, Його близькості в певний момент ми відкриваємося на живу зустріч із люблячим Отцем Небесним.

Що робить мала дитина, коли вдариться? Вона йде до батьків, до когось, хто для неї люблячий авторитет, і показує, де болить. І що каже? “Мені болить!” або “Вава”. А як реагує дорослий?

Гладить дитину по голові, цілує, тобто виявляє свою любов. Тоді дитя заспокоюється. Якими глибокими не були б наші рани і як би їх багато не було, якщо ми прийдемо з ними до Ісуса й дозволимо Йому вилікувати їх, то вони стануть місцем вияву Його любові. І саме для цього Ісус прийшов: щоб лікувати тих, що мають зранені серця. Серце здатний вилікувати тільки Бог. Тому рани, які можуть вказувати на наші залежності, на нашу “обжерливість”, стають місцем зустрічі з Божою любов’ю, що зцілює, місцем дії Божої благодаті в нас і через нас.

Не вийдеш звідти, доки не заплатиш

Є життєва сфера, важливість якої що далі, то більше розумію. Адже якщо її не впорядкувати, це може бути однією з причин того, що я духовно “застряг”, не розвиваюся, не почуваюся добре. Це сфера відшкодування кривди, завданої комусь. Наприклад, не достатньо після того, як когось несправедливо насварив, сказати собі, що я помилявся. Треба ще й перед цією особою, яку насварив, визнати, що я повівся недобре, і попросити пробачення. Якщо не відшкодувати кривду, то це закрие мене в моєму серці, в почутті провини, у соромі, в докорах сумління... Якщо не захочу слухати цей голос сумління, то “заглушуватиму” його. А “заглушене” сумління провадить до ізоляції та закритості від Бога та людей. Так невиправлена помилка веде мене до ув'язнення, і я не маю змоги переживати радості та свободи Дитини Божої.

Одного разу я запитав себе, чи є в моєму житті “хвости”, тобто невідшкодовані кривди.

Узяв клаптик паперу і почав записувати те, що Господь мені нагадував. У моєму випадку було так, що до свого навернення я не завжди жив у справедливості Божій. І коли пережив навернення, то висповідався зі всього життя – та й усе... Але майже 20 років по тому Господь почав мені нагадувати про певні події з мого життя, щодо яких я мав би вчинити дії, щоб виправити нанесену шкоду.

Один із найпростіших прикладів: я згадав, що десь у четвертому класі вкрав у когось ручку. Не пам'ятав, у кого, тому купив три ручки та дав їх знайомим, у яких були діти-школярі. Коли я це зробив, то відчув полегшення, тобто став ще вільнішим. А ось іще один приклад, уже трошки складніший: мені було років 17, і я побився з одним хлопцем. Згадавши про цю ситуацію, відчув у серці, що мав би його перепросити. Це теж було через 20 років після самої події. Я знайшов номер телефону цього вже дорослого чоловіка. Не мав можливості зустрітися з ним особисто, тому зателефонував і запитав, чи він пам'ятає, що ми побилися. Він відповів: “Так”. Тоді я сказав, що прошу пробачити мені...

Коли я почав із Божою допомогою виправляти шкоди з минулого, то відчував, як мені стає щораз легше. І це спонукало до того, щоби продовжувати цей процес. Але, на жаль, маю враження, що в нашому духовному житті цей аспект перестав відігравати важливу роль. І тому багато хто може не переживати присутності Бога, бо

його сумління “заглушене” – воно за ґратами... А відшкодування заподіяного – один зі стрижневих елементів сповіді. Недостатньо зрозуміти свою помилку, недостатньо жалкувати про неї, недостатньо її визнати на сповіді й отримати відпущення гріха, але треба ще відшкодувати заподіяне. І тільки коли я його виправлю, то вийду на свободу.

Відшкодування кривд має щонайменше два важливі аспекти. Перший: це справедливо, щоб особі, яка від мене постраждала, я адекватно відшкодував те, що заподіяв. Другий: це треба мені, бо якщо цього не зроблю, то сам себе ув’язню в почутті провини, сорому, житиму в злості, самовиправданні... А ще – якщо тут не сплачу свого боргу, то доведеться це робити після смерті, в чистилищі, якщо я буду в дорозі до Неба. А ось так учить Ісус: “Мирися з твоїм противником швидко, коли ти ще з ним у дорозі, щоб противник часом не віддав тебе судді, а суддя возному, щоб тебе не вкинули в темницю. Істинно кажу тобі: Не вийдеш звідти, доки не заплатиш останнього шага” (Мт 5, 25–26).

Якщо навчимося миритися швидко, виправляючи шкоду ще “в дорозі”, то це може виглядати так: ми когось образили, але пізніше про це жалкуємо; потім просимо Бога, щоб дав нам відваги та любові підійти до особи, яку образили; отримавши силу від Бога, підходимо до цієї людини та просимо пробачення. Тоді не буде наступних етапів – “віддавання судді” й “темниці”.

Для цього потрібно багато мудрості. Але думаю, що краще вчитися мудро відшкодовувати кривди, хай і помиляючись, ніж боятися помилитися, тому не відшкодовувати їх. Ось приклад, який вважаю мудрим відшкодуванням. Скажімо, я прийшов до вас і почав обмовляти слабкості знайомого й осуджувати його. Щоб відшкодувати кривду, чи треба мені піти до особи, яку я обмовив і зганив, і сказати їй: “Пробач мені, що я тебе обмовляв і осуджував”? Вважаю, що краще ні. Так я завдам знайомому ще більшої кривди. Мені треба помолитися за нього, щоб Господь йому допоміг навернутися, зцілитися в тих сферах життя, за які я засуджую його. Потім помолитися за того, з ким я цю людину обмовляв, щоб Господь зцілив його серце від моєї небожкої позиції, після цього — піти до нього й перепросити за те, що я вклав у його серце негатив... Потім можу ще попросити Бога про світло в тому, як поводитися з людиною, яку я обмовив і зганив. Нам здається, що обмова й осуд — це хороший засіб, щоби владнати внутрішній або зовнішній конфлікт. Але це не вихід. Це втеча в ізоляцію, а як наслідок — темниця.

У минулому однією з форм відшкодування заподіяного були паломництва, у яких люди спокували шкоду, заподіяну іншим. Я теж нещодавно йшов у такому покутному паломництві. У червні 2013 року я відзначав десяту річницю священничого служіння. Тоді отримав натхнення та змогу піти в паломництво до гробу святого Якова, що в Іспанії. Ішов 11 днів і мав два

основні наміри: по-перше, дякував Богові за всі Його добрі дії, які Він вчинив через моє священиче життя; по-друге, молився за всіх, кого скривдив у своєму служінні. Заохочую й вас просити в Бога мудрості в тому, щоби співдіяти з Божою благодаттю у визволенні нас – через відшкодування того, що ми спричинили іншим. Адже Ісус прийшов визволяти і випроваджувати нас із темниці: “Господній Дух на мені, бо він мене помазав. Послав мене нести Добру Новину бідним, звіщати полоненим визволення, сліпим прозріння, випустити пригноблених на волю” (Лк 4, 18).

Отче, відпусти їм...

Любов до себе — основа зрілого життя людини. Без любові до себе, без прийняття себе, без прийняття свого життя я не можу творити добрих стосунків з іншими людьми. Без любові до себе не можу дарувати “життя” іншим. Якщо я не приймаю свого життя, то як можу приймати життя інших?

Слово Боже вчить любити ближнього, як самого себе. А якщо я не люблю себе, то в мене ця формула може спрацьовувати навпаки. Так само, як не приймаю себе, як не люблю себе, я не приймаю і не люблю ближнього. Запитайте себе: “Чи я приймаю себе як людину, яку люблю? Як людину, яка мені подобається? Чи приймаю свої недоліки, фізичні або психологічні?” Якщо є труднощі в тому, щоби прийняти своє життя, варто подивитися на те, чи я приймаю своїх батьків такими, які вони є, чи приймаю свої корені, історію своїх предків, історію, яка визначила моє

життя і яка сягає помилок Адама та Єви. Щоби прийняти це все, іноді треба піти дорогою прощення батькам, родичам, предкам, пробачаючи їхню життєву історію. І буває так, що цьому процесові пробачення та прийняття життєвих обставин, які мали вплив на мене, треба присвятити особливий час. Хтось може збунтуватися проти цього, бо звик жити, звинувачуючи інших у своїх стражданнях, у минулих подіях. Але це і є відмова від того, аби прийняти своє життя, тобто взяти на себе відповідальність за нього.

Минуле, що має вплив на мене, коли стаю дорослою людиною, яка вміє використовувати свій розум і волю, є вже моїм. І тепер мені вирішувати, що робитиму з отриманим спадком. Тому, щоби прийняти своє життя, необхідно пробачити тим, хто в минулому нам або нашим рідним завдав болю. Напевно, Ісус знав, що з родиною мусив жити на чужій землі, що батьки не мали іншого виходу, крім утечі в Єгипет, бо цар Ірод хотів смерті Ісуса і послав військо, щоб убити Його. Якщо так, то я впевнений, що Ісус прийняв цей факт із минулого, пробачаючи тим, хто хотів Його смерті.

Отже, на дорозі прийняття свого життя ми проходимо через пробачення і прийняття минулого. Подивімось тепер на деякі основні істини на дорозі прощення.

Прощення – це дар Божий. Ми не можемо пробачити без Божої благодаті, без Божої допомоги. Нещодавно я був на реколекціях, котрі провадив

Ніл Лозано, лідер екуменічної спільноти у США, який проповідує в багатьох країнах світу. Одна його фраза про прощення запала мені глибоко в серце: “Дар прощення, силу прощення Ісус визволив для нас на хресті, подарував нам на хресті”.

Прощення – це акт волі. Це не почуття, а рішення, вибір. Прощення починається з розуміння того, що воно потрібне для звільнення від негативних наслідків подій із минулого, які в мені “затримались” у формі образи, ненависті, бажання помсти. Прощення починається з розуміння того, що якщо не почну пробачати, то це мене знищить. І я вибираю послух Богові, довіряючи Йому, бо Він учить мене пробачати ворогам своїм. Зробивши такий вибір, я вже починаю пробачати. А далі, знаючи, що прощення – це дар, прошу Бога в молитві про благодать прощення.

Пробачити – це виправдати. Це новий погляд на кривдника, це погляд у Божому світлі. І ми можемо використати зусилля розуму, серця, аби пробачити події минулого й поведінку інших у світлі Істини. Слово “пробачити” асоціюється мені з тим, що Бог дарує “нове бачення”. Коли пробачатиму, молитимуся за кривдників, Бог покаже, що вони теж були скривджені, що їм самим завдали душевних ран, із якими вони не впорались і тому передали їх мені. Що я не кращий за них, що сам слабкий і що вчинив би ще більше зла, ніж мої кривдники, якби не Божа благодать, для якої я відкрився. І що Бог не хоче смерті грішника, а хоче, щоб він повернувся до Отця і мав

життя вічне. Так сприймає Ісус своїх кривдників, виправдовуючи їх: “Отче, відпусти їм, не знають бо, що роблять” (Лк 23, 34).

Простити – це благословити. Ісус учить: “Благословляйте тих, які вас проклинають, моліться за тих, що вас зневажають” (Лк 6, 28); “Моліться за тих, що гонять вас” (Мт 5, 44); “Благословляйте, не проклинайте” (Рим 12, 14). Коли я благословляю того, хто скривдив мене, то захищаю своє серце від доступу злого й відкриваюся для благословіння Божого. Благословляючи кривдників, я стаю на бік Божої справедливості, а не на бік підступної “справедливості” непростення – ненависті, неприйняття, бажання помсти, яка походить від злого. Благословляючи, не дозволяю, щоби зло перемогло мене. Коли триваю в молитві благословіння, любов Бога, сила Бога перемагає силу смерті – неприйняття свого життя, нелюбові до себе. І в цій перемозі я отримую звільнення від негативних наслідків минулого, приймаю своє минуле. Щоби прийняти повну свободу Божих дітей, треба простити всім, хто вчинив мені зло в минулому.

Прощення – це покаяння в тому, що був час, коли я жив у непробаченні, у ненависті, жив, не приймаючи життя. Пам’ятаю, коли був в Меджугор’ї 2011 року, то посповідався з того, що жив у непробаченні. І це стало для мене великим даром визволення.

Нарешті, у прощенні також важливо пробачити самому собі всі помилки минулого.

На завершення варто коротенько сказати про кілька аспектів того, чим не є прощення. Пробачити – не значить сказати, що зла не було. Пробачити – не значить дозволити, щоб зло тривало. Я маю право захиститися від кривдника згідно з Божим Законом і тим, як його трактує Церква, а також згідно з законами своєї країни, якщо вони не суперечать Законові Божому. Пробачення не значить, що людина не має нести відповідальності за заподіяне зло і що не має відшкодувати його.

Любов до себе “проходить” через прийняття життя, що можливе тоді, коли я прийму своє минуле з усіма його подіями. А в цьому мені допомагає Божий дар пробачення.

Ти – мій Син любий

Пам'ятаю, якось почув притчу про чоловіка, який був дуже сумлінним у молитвах та духовних правилах. Але постійно відчував, що, незалежно від промовлених молитов, боїться подивитися Ісусові в очі. Він боявся зустрітися з докорами та розчаруванням в очах Господа. Проте одного разу відчув, що так більше не може, подивився в очі Ісуса – і розплакався. Бо Ісусів погляд був повний любові, ніжності й милосердя.

Ця притча може спонукати нас запитати себе, чи не боїмося подивитися Богові в очі. Чи не боїмося, що Бог нас осуджує? Ісус говорить, що Він не для того прийшов, щоб судити, але щоб шукати тих, хто загубився, щоб визволити тих, хто в неволі, щоб лікувати зраних, щоб дати втіху і мир збентеженим та напоїти спраглих живою водою.

Сучасна людина страждає від низької самооцінки. А одна з її основних причин – людська відірваність від Бога! І, як наслідок цієї відірваності,

зосередження на собі: на своїх вадах, слабкостях, зраненнях, невдачах, на своїх планах, очікуваннях, досягненнях... Що рідше ми дивимося на себе крізь погляд Божий, то більше занурюємося в гонитву за життєвими задоволеннями, які вдовільняють нас щораз менше. Колись я слухав лекцію Ніла Лозано, лідера екуменічної спільноти у США, і запам'ятав, як він наголосив, що наші життєві труднощі часто пов'язані з тим, що зосереджуємося на своїй малій історії – невдач і зранень – але не бачимо себе в контексті власної Великої Історії любові Божої до нас...

У Євангелії від Луки читаємо, що, коли Ісус охрестився, відкрилося небо, і Святий Дух у вигляді голуба зійшов на Нього, і залунав із неба голос: “Ти – мій Син любий, тебе я вподобав” (Лк 3, 22). Коли я роздумував над цими словами, які Бог Отець говорить Ісусові, то зрозумів, що ці слова Він каже й мені! Хочу поділитися з вами тим, що ці слова відкривають для мене.

По-перше: Бог говорить до мене як до особи – “ти”! “Ти – особа, людина, яку Я створив з любові і для любові, на Мій образ і подобу, даруючи тобі свободу”. Бог завжди звертається до мене як до особи, шануючи свободу, якою мене обдарував. Бог ніколи її не порушує, навіть якщо я виберу відвернутися від Нього й чинитиму зло.

По-друге: ти – “Мій”! Я – Божий, бо все, що маю, від Нього: дар створеної землі, дар життя, але ще більше – дар нового життя, яке отримав у таїнстві Хрещення. Стаю Божим через відкуп-

лення, яке здійснив щодо мене Ісус Христос. Уся моя Велика Історія про те, як люблячий Бог заради людства, що потрапило в неволю гріха та диявола, “закочує рукави” та вдається до дій, які мають мене визволити...

По-третє: я – син, Божий син! Бо в Ісусі Христі через таїнство Хрещення я не тільки відкуплений і визволений із неволі гріха, диявола та смерті, а й усиновлений. Усвідомивши це, розумію, що насамперед я – Божий. Я – Божий син!

По-четверте: я – Божий син улюблений! Тобто Бог мене завжди любить, навіть коли цього не приймаю. Його Любов до мене постійна і ніколи не завершиться.

Коли Бог мені об’являв цю істину, то я подумав, що, представляючись при зустрічах із людьми, мав би говорити: “Доброго дня! Я – Божий син. Батьки дали мені ім’я Петро, а в монашому житті я прийняв ім’я Микола”. Якось на одній конференції, розкриваючи тему про тотожність людини, я спочатку представився хресним та монашим ім’ям, а потім сказав із великою усмішкою на обличчі, що я – Божий син. І це всіх дуже потішило, бо на обличчях слухачів теж з’явилися радісні усмішки. Іншого разу, на недільній Літургії, говорячи на проповіді про нашу тотожність у Бозі, я знову сказав, що я – Божий син. І прокоментував це тим, що якщо так представлятися, то люди можуть сказати, що я з глузду з’їхав. Але так само було з Ісусом. Коли Він говорив, що Він Син Божий і що має місію від Отця,

то про Нього казали: “Навіжений він і з глузду з’їхав” (Йн 10, 20). Якщо ви охрещені, то ви – син, донька Божі! У хрещенні ми стали усиновленими Божими дітьми. Спробуйте тепер сказати собі: “Я – син Божий! Я – донька Божа!” Нумо! Відважніше! Спочатку можете подумки, потім пошепки, а тепер у голос. І як ви почуваетесь?

Можливо, нам важко в це повірити, бо звикли до неправди про нас, котру нашептав отець брехні. Мета сатани завжди в тому, щоб обікрасти нас із тотожності дітей Бога і через це відібрати в нас Божу ціль нашого життя, підсунувши фальшивку. Але правда така, що в центрі нашої тотожності є буття дитиною Божою. Не тільки маленькою дитиною, а й сином та донькою, які обдаровані гідністю, відповідальністю та завданням, що випливають із нашого занурення у Христа. І також через це занурення в Ньому Бог повертає нам владу й авторитет Божих дітей.

Найважливіше те, що ця моя гідність, тотожність невід’ємна! Навіть якщо в мене є слабкості, рани, невдачі, гріхи, вади, то я – не вони. Я Божий навіть тоді, коли цього не усвідомлюю. Навіть тоді, коли можу не переживати цього через те, що повірив у брехню, оглух від гріхів своїх і заглушую цю правду турботами світу. Але моя тотожність дитини Божої є в мені, і вона невід’ємна.

Господи Боже, відкрий нам глибину цієї істини, що ми – Твої сини та доньки, яких Ти завжди любиш, дай нам у ній тривати та свідчити про неї тим, хто ще не пізнав її.

Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокуси

У духовному житті, говорячи про те, що нас віддаляє від Бога, найчастіше згадуємо про вчинений гріх, але значно рідше придивляємося, з чого цей гріх почався. Ми знаємо, що є сім головних гріхів: гордість, жадібність, нечистота, заздрість, ненажерливість, гнів, лінощі. І ці гріхи – головні, тому що з них походять усі інші. Але можемо не звертати уваги, що перед тим як ці гріхи стають учинком, вони проходять цілу дорогу, від першого поштовху спокуси аж до гріховної дії. Про цю дорогу – як зі спокуси народжується гріх – апостол Яків пише: “Кожний спокушається своєю власною пожадливістю, яка його притягає і зводить. А потім пожадливість, завагітнівши, породжує гріх; гріх же, здійснений, – породжує смерть” (Як 1, 14–15).

Усе починається зі спокуси – пропозиції, яка розбуджує нашу пожадливість. Можна охарактеризувати пожадливість як бажання чимось або

кимось заспокоїти себе, як використання добрих речей неправильно і не в міру. Наприклад, я прагну слави, хочу визнання, тому вважаю, що мушу здобути такі знання, таку соціальну позицію, такі матеріальні умови, щоб інші мене поважали, хвалили та величали. Ця пожадлива думка про славу *притягує*, втягує та *зводить*. Вона стає нав'язливою і постійною. А потім цей пожадливий стан *вагітніє* і *породжує* гріх. Тобто я починаю діяти, щоб здобути собі славу, і тоді, коли я “закручений” навколо реалізації себе, це починає вести до гріховних наслідків: до грошоловства, нечесності, заздрості, нечистоти тощо. У такому разі використовую речі та людей для заспокоєння власної пожадливості, марнославства. А це призводить до гріховних дій, які “породжують смерть”.

Якби ми вміли простежити за своїми гріхами, то побачили б, що все починається з пропозиції нашій пожадливості. Спробуйте згадати якусь свою грішну дію та простежте за нею. З чого, з якої думки, спокуси цей гріх почався?

Чому важливо приглядатися до цього? Бо кожний учинений гріх — це рана, завдана собі та іншим. Якщо ми каємося після гріха і наvertsаємося, то вже перебуваємо у процесі визволення з-під його впливу, однак потім нам потрібен ще якийсь час, щоб зцілити рану та компенсувати шкоду, якої завдали комусь через цей гріх. І такий час відновлення — це втрата, яку можна було б використати на добрі, Божі діла.

Звісно, ми не можемо бути ідеальними й безгрішними, але Ісус учить чувати й молитися, щоб не впасти у спокусу та гріх. Те, що все починається зі спокуси, особливо виразно помічаємо в книзі Буття, де описано, як змії запропонував жінці в раю з'їсти плід із дерева пізнання добра і зла та підказав не вірити у слова Бога про те, що цей учинок приведе її до смерті. А в євангельській розповіді бачимо, що противник так само прийшов спокушати Ісуса в пустелі, але Він дияволу пропозицію однозначно відкинув. Пропоную вам прочитати ці два біблійні тексти, порівняти їх і порозважати над ними (див. Бут 3, 1–7, Мт 4, 1–11). Жінка в раю пристала на розмову зі змієм, тобто на його пропозицію-спокусу. І допустила до серця думку, що Божого Слова не обов'язково дотримуватися і що сама може вирішити, що для неї добре, а що зле. Її згода на пропозицію, на спокусу призвела до дії. Тобто пожадливість *притягла* і *звела, завагітніла* та *породила* гріх. А дія жінки призвела до смерті. І щоб вирвати людей із цієї неволі смерті, Бог стає людиною і в Ісусі Христі нас визволяє.

Але Ісус нас не тільки визволяє, а й учить, як не впадати у гріх знову. Євангеліст Матей пише про це: “Тоді підійшов до нього спокусник і сказав: «Коли ти Син Божий, звели, щоб це каміння та й стало хлібом». А той відповів: «Написано: Чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що виходить з уст Божих»” (Мт 4, 3–4). Отже, коли до Ісуса приходять у пустелі диявол, щоб

спокусити, то Він йому виразно відмовляє, дотримуючись Слова Божого. І цей приклад Ісус Христос залишає нам, щоб ми теж так чинили.

Але як розпізнавати спокуси, які приходять від злого? Передовсім, щоб не впасти в гріх, ми отримали дуже чіткі десять Божих слів, тобто десять Божих заповідей про те, що треба нам робити, а чого ні. Якщо хтось вважає, що сам може вирішувати, яких із цих заповідей дотримуватись, а яких — ні, тобто якщо деяких із них свідомо й добровільно не дотримується, то така людина живе у гріху й у смерті гріховній. У цьому разі не може бути й мови про те, щоб чувати й розпізнавати спокуси та відкидати їх.

Розпізнавання ґрунтується на житті у благодаті, основа якого — життя відповідно до заповідей Божих, Слова Божого. Наступний крок — регулярне читання Слова Божого та розважання над Ним. Воно дає змогу під час пропозиції спокуси подивитися на неї крізь Слово Боже, розпізнати, чи це спокуса, через котру злий хоче мене повести до гріха і смерті. Коли живемо у благодаті, Дух Святий нас повчає і наставляє в мистецтві духовного розпізнавання. Затримуючись та придивляючись до того, що штовхає нас до дій, ми можемо завдати менше шкоди собі та іншим. А також бути відкритішими для того, щоб чинити такі діла, які приносять рясну Божу радість у наше життя та життя тих, до кого нас Господь посилає. “Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу” (Мт 26, 41).

Нам бо треба боротися не проти тіла й крові

Нещодавно одна людина розповіла мені про негаразди в сім'ї наших спільних знайомих, підсумовуючи розповідь словами: “Ось така в них чорна смуга”. У цій розповіді мене особливо зачепив підсумок, слова про “чорну смугу”, тобто про щось, що приходить ззовні, незалежно від людини або родини, яка перебуває у скрутній ситуації. Я, звісно, відреагував реплікою про те, що “чорна смуга” пов’язана з вибором людини. Мій співрозмовник став трохи стурбованим, але уважно слухав далі. А я пояснював: “Це вибір людини, тому що саме вона вирішує, чи жити з Богом, йдучи в Його світлі, чи стати на стежки темряви і перебувати в «чорній смузі»”.

Слова про те, що в чиємусь житті настала “чорна смуга”, ніби відвертають нашу увагу від нас самих, від запитань до себе: “А що я роблю? Яке життя проваджу? Яке життя провадять мої близькі?”

Добре пам'ятаю на власному прикладі, як змінюється внутрішній стан людини, коли вона виходить із темряви гріха й життя без Бога у світло життя в єдності з Богом. Адже я не завжди ходив стежками світла. Власне, одною з причин, чому ми приходимо до Бога, повертаємося до Нього, є те, що нам стає зле в темряві та хочеться до світла, бо “Бог – світло, й ніякої у ньому темряви немає” (1 Йн 1, 5).

“Чорна смуга” може з'явитися внаслідок життя на території темряви. Як людина входить на територію темряви? Через важкий гріх, у якому залишається, тобто не кається і не сповідається з нього. Наприклад, якщо людина краде чи обманює та це її постійний стан, то вона – на території темряви. Якщо живе в нещасті: “Хто каже, що він у світлі, а ненавидить брата свого, той у темряві й досі” (1 Йн 2, 9). Або: “Хто ж ненавидить брата свого, той у темряві, і в темряві він ходить, і куди йде, не знає, бо темрява у нього засліпила очі” (1 Йн 2, 11). Якщо вірить у забобони, магію, окультизм, ходить до ворожок, екстрасенсів та вдається до інших практик, у яких задіяні ворожі сили. Навіть якщо людина не усвідомлює, але звертається за поміччю до того, хто відкритий на небожі сили (а вони – темні, навіть якщо маскуються під світлі), то відкриває серце і впускає в життя темряву. Один із наслідків життя в темряві – страхи, агресія до інших і негативне бачення всього, що є навколо.

Коли хтось впускає в себе зло, темряву, то цим дає темряві право на свою життєву територію. Тобто в такому разі під впливом темряви перебувають також діти цієї людини, все її майно: авто, дім, земля... Буває, коли мене запрошують освятити помешкання або авто, я кажу людям, що ця молитва та освячення — це запрошення, щоб Бог, Ісус Христос, був господарем їхнього майна і їхнього життя. Але якщо людина живе у гріху і не перебуває у близьких стосунках із Богом — наприклад, не молиться або, можливо, багато лається в авті, вдома, в розмовах, — то цим вона відкидає Боже благословення й захист та відкривається для всякого зла.

Недостатньо, щоб священник освятити дім, авто. Благословення та мир Божий залишається на мені й на моєму майні через стан мого серця! Якщо я — у світлі, то й усе моє майно у світлі. І навпаки: якщо я — у гріховній темряві, то все майно підпорядковується цій темряві! Тут ми зачіпаємо щось дуже суттєве. У час війни, насилля, смертей, які переживаємо в нашій країні, тільки спільними зусиллями можемо досягти миру, якого прагнемо. Люди, які чинять насилля, брешуть, крадуть, використовують, вбивають, — це люди, які піддалися силам темряви і стали їхнім знаряддям. Але цілком можливо, що сили темряви мають доступ до певних територій через те, що там недостатньо світла, Бога, через те, що люди, які там живуть, ходять у темряві. Коли кожен із нас житиме у світлі, то темрява втече! “Нам бо

треба боротися не проти тіла й крові, а проти начал, проти властей, проти правителів цього світу темряви, проти духів злоби в піднебесних просторах” (Еф 6, 12).

Що з того, що ми виженемо агресорів, якщо далі будемо красти, брехати, обманювати, ненавидіти, жити в розпусті, сімейній зраді, робити аборти та звертатися до ворожок? Світ темряви далі керуватиме нашим життям, і миру нам не буде, бо нас роздиратиме страх і пустота... Тільки навернення і прийняття Ісуса Христа як свого Господа і Спасителя, тільки життя в дружбі з Ісусом, тільки життя у світлі Божому і Божих заповідях принесе нам перемогу, бажані свободу та мир. Бо лише Бог – та Дорога, що веде до свободи та миру.

Коли диявол спокушав Ісуса в пустелі, то вивів Його високо, показав Йому в одну мить усі царства світу і сказав: “Я дам тобі всю цю владу й славу їхню, бо вона мені була передана, і я даю її, кому захочу. Тож коли ти поклонишся передо мною, вся твоя буде” (Лк 4, 6–7). Коли я розважав про цю пропозицію диявола, у мене виникло запитання: “А звідки в сатани влада над світом, над землею?” Це ми, люди, дали її йому в той момент, коли відвернулися від Бога і звернулися до зла, до гріха. Цим ми поклонилися сатані, приймаючи його пропозицію. Кожен наш гріх – участь у спільному виступі людства проти Бога, у тому бунті, що увійшов у світ через бунт наших прабатьків. Якби ми, люди, що живемо на землі, усі разом відверну-

лися від зла, від диявола і відкрилися для Бога, для Його світла, то всяке зло зникло б із землі, як дим у небі, і ніхто би з нас не мав у житті “чорної смуги”. Нам своєю силою не вирватися з темряви. Для цього з’явився Син Божий, Ісус Христос, щоб знищити діла диявола (пор. 1 Йн 3, 8).

Хай буде ваше слово:

Так, так; Ні, ні

Слова мають владу. Вони дають життя або забирають його. Так, слова Правди, Любові, Добра дають життя. А слова брехні, ненависті, люті – забирають!

Одного разу до святого Вікентія Феррера прийшла на розмову жінка, яка скаржилася на свого чоловіка й говорила, що вже далі з ним не може жити. Тоді Вікентій попросив її почекати, пішов до монастирського колодязя, набрав води і сказав жінці: “Це чудодійна вода. Коли твій чоловік прийде з праці, візьми води в рот і тримай її хвилин 30 – і побачиш уже за короткий час чудо”. Десь за два тижні жінка прийшла знову до монаха і каже: “Дай мені ще тієї води, бо мій чоловік насправді змінився”...

Може, в наших кранах теж тече чудодійна вода? Можливо, тому в народі й говорять, що слово – це срібло, а мовчання – золото. Часто цінніші скарби приходять у наше життя тоді,

коли більше слухаємо, ніж говоримо. Навіть тіло нам про це нагадує, бо маємо два вуха й один рот. Мабуть, це натяк, що слухати необхідно вдвічі більше, ніж говорити.

Нещодавно після конференції до мене підійшла людина, яка сказала: “Я не думала, що може бути цікаво слухати, коли людина говорить повільно й виважено, як говорили ви”. І продовжила: “Я говорю швидко і багато, коли хочу щось до когось донести. Але через вас зрозуміла, що може бути й інакше”. Для мене це була цікава заувага, і я вдячний за те, що ця особа поділилася своїми думками. А таємниця не в тому, чи ми говоримо багато і швидко, чи мало й виважено, але в тому, чи говоримо правду, чи ми правдиві в тому, що переказуємо.

У сучасному світі спостерігаємо кризу слова: слів багато, але їм не віримо. Ми стали дуже критичними, бо не раз були використаними й відчували, що нами маніпулюють, нам брешуть. Сфери, де особливо на це наражаємося, — засоби масової інформації, політика, реклами товарів... Зараз розвинулася так звана “софістика”, яка керується принципом: “Не важливо, чи те, про що говорю, — правда. Важливо, аби я так говорив, щоб ти мені повірив і зробив те, чого я хочу, навіть якщо мої слова — це брехня”. Пишучи цей текст, я придумав анекдот: “Президента одної країни запитують: «Товарищ Президент, а то, что вы говорите, — это правда?» А він відповідає: «Да нет, наверное»”. Напевно,

не одна країна має президента, який міг би так відповісти.

Брехати дуже небезпечно. Але особливо небезпечно це для самого брехуна. Бо він таким чином продає душу дияволу. Може, це й дошкульні слова, але краще почути гірку правду, якщо йдеться про спасіння душі. Так робив Христос: Він не раз говорив до своїх слухачів дуже різко, але цим хотів відкрити їхні очі та затверділі серця. Ось що Ісус промовляє до тих, хто не йде за словами правди: “Диявол вам батьком, тож волите за волею батька вашого чинити. А був він душогубець від початку, і правди він не тримався, бо правди нема в ньому. Коли говорить брехню, зо свого говорить, бо він брехун і батько лжі. Мені ж, що правду вам каже, ви не вірите” (Йн 8, 44–45). Пропоную вам прочитати весь восьмий розділ Євангелія від Йоана. Якщо підсумувати ці слова, то можна вивести таку формулу: диявол – брехун, він завжди бреше, він – “батько лжі”, батько брехні, тобто народжує дітей брехні. З цього випливає, що той, хто бреше, – дитина диявола. Ясно й категорично! Звісно, що ми розрізняємо те, коли людина бреше, бо злякалася чогось, але потім пошкодувала про це й виправилася, і те, коли хтось живе у брехні та брехнею годує інших. Думаю, що нам треба не брехунів страшитися, а боятися жити у брехні та брехати, бо тоді це життя у злі, зі всіма наслідками. Коли людина говорить неправду, то, навіть якщо вона інших обмане, себе не обмане! Знатиме про свою

брехню й житиме з цим тягарем, який приведе її до все більшої ізоляції та закам'янілого крижаного серця.

Останнім часом побутує думка про деяке телебачення як про “зомбоящик”. Згадую, як колись їхав в авті зі старшими від мене отцями і вони розмовляли про зовнішній вплив сучасного світу, який завантажує нас інформацією, що часто таки негативна. Один із тих отців сказав: “Але в нас є захист – молитва на вервиці. Хто молиться на вервиці, той має серце та підсвідомість захищені від негативних нападів. Це так, ніби зло стріляє в моє серце, а молитва мене захищає, як щит”. Людям, які живуть молитвою, по-перше, Бог дає захист серця, а по-друге, вчить їх відрізняти щире від фальшивого, правду від брехні. Для того, щоб навчитися добре розрізняти ці речі, не знаю кращого підручника, ніж Святе Письмо. А особливий ключ до Святого Письма – це Євангеліє, тобто сам Ісус Христос, Його наука і життява позиція. Якщо ви знатимете, чого Ісус насправді вчив і як Він жив, і самі наслідуватимете Його вчення, то жоден брехун вам лапші на вуха не навішає, бо коли він говоритиме неправду, відчуєте фальш і сморід “батька лжі”.

Утім, незалежно від молитви, нам самим треба стежити, про що і як говоримо, адже за кожне пусте слово, яке скажемо, дамо відповідь (пор. Мт 12, 36). Тож: “Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, ні, – а що більше цього, те від лихого” (Мт 5, 37). Бо не тільки брехня, а навіть пусто-

слів'я ослаблює нас, гасить у нас духовні сили та окрадає з благодаті. Подивіться, навіть самі слова про це говорять: “ПУСТОслів'я” спустошує, а “БЛАГОсловення” приносить блага в наше життя.

Як тяжко тим, що звірилися на багатства, увійти в Царство Боже!

Нещодавно, читаючи одну книгу, натрапив на притчу, котру вже раніше чув. Поділюся нею з вами.

“Раввин розмовляв із Богом про рай і пекло.

«Я покажу тобі, що таке пекло», — сказав Бог і повів раввина в кімнату, де посередині стояв великий круглий стіл. Люди, які сиділи довкола столу, помирили з голоду й були у відчаї. На столі стояв горщик із м'ясом, та таким смачним, що у раввина потекли слинки. У кожного, хто сидів за столом, була ложка з дуже довгою ручкою. І хоча ложки чудово діставали до горщика, їхні ручки були такі довгі, що їдці не могли піднести ложку до рота й тому залишалися голодними. Раввин побачив, що їхні страждання були по-справжньому жахливими.

«А тепер ти побачиш рай», — сказав Бог, і вони пішли в іншу кімнату, точно таку саму, як і

перша. У ній теж був великий круглий стіл посередині та горщик із м'ясом. Люди, які сиділи довкола, також тримали в руках ложки з довгими ручками, але всі вони були ситими та гладкими, сміялися й розмовляли. Раввин не міг нічого зрозуміти. «Це просто, але потребує певного навичку, — сказав Бог. — У цій кімнаті, як ти можеш помітити, люди навчилися годувати одне одного»».

Ця притча показує, у чому причина пекла та раю. Пекло — це коли люди діють одне проти одного, і звідси всі негативні наслідки. А рай — це коли люди відкриті одне для одного з готовністю допомагати. У притчі бачимо, що в обох груп однакові проблеми, але долають їх по-різному, і саме через це життя стає для одних пеклом, а для інших — раєм. Тут ідеться про життя заповіддю любові до ближнього: любити його, як себе самого, і не робити йому того, чого не хочу, щоб мені робили. Мое життя і світ довкола — це дар. Усе, що я отримав, блага матеріальні та духовні — це дар для мене і для інших! Тож і я сам — дар. Мої таланти, мої здібності, усе, що маю, набуває глибокого сенсу тоді, коли дивлюся на це як на можливість поділитися ним із ближніми. Коли нам вдається ділитися собою та своїм, це приносить радість, бо тоді в глибині серця ми переживаємо задоволення та почуття сповненості. І навпаки, коли ми стурбовані тільки тим, як узяти від інших, як використати ресурси землі, експлуатувати це життя для себе, то, навіть якщо маємо від

цього поверхове відчуття задоволення, глибоко в серці ми пусті та нереалізовані. З цього можемо зробити суттєвий висновок: щоб реалізуватися, потрібно дарувати себе!

Одного разу, їдучи до батьків, я ввімкнув у машині аудіокнижку Клайва Льюїса “Листи Крутеня”. У цій книжці старий диявол у листах навчає молодого, як звести людину, щоб вона закінчила життя в пеклі. В одному з листів молодий диявол тішиться з того, що почалася Друга світова війна. Але старший диявол, його наставник, гамує радість учня: “Мушу тебе попередити, щоб ти не покладав занадто великих надій на війну”, – і далі повчає, що, звісно, за певних обставин війна може послужити для їхнього діла. Коли люди стануть жорстокими й розпусними, то будуть “їхніми”. Але є велика небезпека, бо тисячі людей через війну можуть іти до Бога, якого диявол у книзі називає “ворогом”. А ті десятки тисяч, яким бракуватиме наснаги до такого кроку, усе ж відвернуть увагу від себе і спрямують її на цінності та справи, які здаватимуться їм вищими, ніж вони самі... Крім того, коли настає війна, то люди вирушають на неї духовно підготовленими, тобто йдуть до сповіді. А для пекельних сил краще, щоб усі люди помирали в розкоші та брехні, які стримують їх від примирення з Богом.

Слухаючи ці розважання тоді, коли в нашій країні триває війна, я не міг не підтвердити міркування Льюїса, який жив під час Другої світової:

страждання, яке прийшло з війною, стає для багатьох причиною вирватися з неволі егоїзму, байдужості та зосередженості на собі. Цей факт можна простежити і в історії ізраїльського народу, адже коли він потрапляє у скрутну ситуацію, у неволю, то навертається до Бога та визнає свої помилки.

Ісус Христос, навчаючи, часто говорить про те, як важко ввійти багатому в Царство Небесне. Коли людина живе в достатку, їй значно легше зосередитися на собі, закритися й духовно померати через це. Хоча це не означає, що бути багатим та в достатку – зле. Ні. Безперечно, ми маємо різну кількість благ, але це для того, щоб ті, хто має більше, допомагали тим, які не мають. І це має відбуватися не через бунт бідних та насильне відбирання в багатих, а через відкритість сердець. Будьмо уважні одне до одного й відкріймося для тих, хто навколо нас у потребі. Взаємодопомога – це дорога до віднайдення радості життя й дороги до раю! Ось так би могла виглядати формула добробуту – доброго буття, доброго життя: “Кожен служить ближньому вільним даром того, що отримав”.

А ось кілька вагомих аспектів дарування. Важливо, щоб дар був вільним, а для свободи дару потрібна любов до іншого. Далі додаємо довіру до інших людей та до Божої опіки наді мною та над ними, а також мудрість і розважливість у тому, кому, скільки і як даємо. Якщо ми живемо, служачи тим, що отримали, то зрозуміло, що не без-

помилково і не без страхів ділитимемося з іншими та що не завжди все буде гладко й безкорисно. Але замість того, щоб закритись у своєму багатстві та страждати від самотності й пекельної ненаситності, краще ділитися благами і служити одне одному талантами, навіть якщо ми при цьому помилятимемося.

Більше щастя – давати, ніж брати

Приблизно два роки тому я був у Кракові, у школі для вихователів у монастирі отців-сальваторіанів. Під час одного заняття лектор, священик, поділився досвідом, який глибоко торкнув мене і залишився в пам'яті. Той отець розповів, що брав участь у конференції, на якій були психологи та психіатри зі всього світу. При нагоді він підійшов до професора, сучасного світила психіатрії, і запитав його: “Як ви думаєте, яка проблема в сучасному світі насамперед впливає на появу психічних хвороб?” Професор відповів, що зникло правильне розуміння жертвності та що це причина багатьох психічних захворювань. Коли отець поділився з нами цією думкою, я відразу інтуїтивно зрозумів, про що йдеться.

Спробуйте і ви відповісти собі на запитання про те, що таке жертвність і як її правильно розуміти. Я б дав таке визначення жертвності: це безкорисливе віддавання себе комусь, коли лю-

дина не реалізує своїх амбіцій, але втрачає щось — для блага іншого. І в результаті жертвності виникає відчуття сповненості. Важливий компонент цього визначення — безкорисливість. Утім, чи можливо бути безкорисливим? Думаю, що так! Але тільки завдяки духовному компонентові — Божій любові, яка є в серці людини.

Де немає жертвності, там корисливість і використання інших. Погляньмо на стосунки чоловіка та жінки, на родину, із двох позицій: жертвності та корисливості. Так ми зможемо краще зрозуміти наслідки цих різних підходів.

Якщо чоловік або жінка з корисливими цілями шукають “партнера”, тобто когось, хто потрібен, щоб забезпечити їхні потреби, щоби зробити їх щасливими, то це стає відбором людей, який супроводжується немалою напругою та стресом. І виникає розчарування, якщо не вдається знайти такої людини. А з іншого боку, коли навіть вдається, то згодом корисливість стає причиною численних конфліктів. Корисливість може бути також однією з причин того, що людина не одружується: їй не хочеться втрачати комфорту, який вона має, або ж у неї є стільки вимог до того, хто мав би заспокоїти її бажання, що ніхто не підходить.

Деякі жінки розповідали мені, що їм самим спало на думку або подруги ділилися з ними ідеями, що не треба чоловіка, бо це клопіт на голову, а потрібна тільки дитина, щоб було для кого жити і щоб через неї реалізуватися. І тому жінка,

яка має такі погляди, вирішує, що потребує чоловіка тільки для того, щоб він її запліднив, а далі хоче жити сама з дитиною. Це корисливий підхід і до чоловіка, і до дитини. “Бідна” дитина в такій ситуації має заспокоїти мамину потребу й очікування. Потім вона не раз чутиме від мами: “Я тобі віддала життя, а ти мене не шануєш!” або “Ти не робиш того, що я тобі кажу, ти невдячна”. Корисливість призводить до того, що психіка людини перебуває в напрузі, у конфліктах, у стресі.

Жертовний підхід – це коли я відкритий для дарування себе іншій людині. Якщо йдеться про родину, то це дар жінки та чоловіка одне одному та подружній дар нового життя. І коли діти з’являються на світ, то батьки жертвують собою для того, щоб дитина могла “брати”, рости й розвиватися, доки не буде самостійною, щоб також стати на дорогу жертовної любові.

У корисливих стосунках людина все прораховує, все контролює, вкладає дуже багато зусиль у реалізацію себе, і це виснажливо. Однак із часом вона може почуватися самотньою та нещасною. Це як у казці про золоту рибку: врешті амбітна баба залишилася біля розбитого корита... З іншого боку, хтось може не реалізуватися в титулах чи матеріальних досягненнях, а просто жити в родині, мати поряд люблячого чоловіка чи жінку, бути разом батьками, наприклад, чотирьох діточок. У таких людей є все необхідне, і вони відчуваються щасливими та реалізованими. Жертовність спільного життя – причина їхньої великої радості.

Думаю, що сучасна людина має багато спокус щодо корисливого способу життя. І якщо вибирає його, то це стає причиною великих страждань і душевних захворювань. Ось кілька небезпечних наслідків, котрі в сучасному світі впливають із корисливого способу життя: співжиття до шлюбу, співжиття без шлюбу, відтягування заснування сім'ї, аборти, розлучення, бо людям починає бути не вигідно жити в подружжі, та самотність заради реалізації корисливих цілей. Насправді корисливість раниць. Раниць мене й раниць інших.

Правильне розуміння жертвності нам може дати тільки Бог. Тільки Дух Святий може нас навчити, показуючи нам її на прикладі Ісуса Христа та Божих людей, які жили жертвною любов'ю. Важливі компоненти жертвної любові – довіра, співпраця та вміння пробачати. І тому вона провадить нас до того, щоб зблизитися з Богом, щоб бути з Ним. Бо тільки Він здатний визволити нас від того сучасного вірусу, який можемо назвати “самореалізацією” та який керує програмою корисливого ставлення до навколишнього світу.

Хто знайшов Бога, той знайшов усе

Йшов колись я іншим шляхом,
час поволі проминав,
лиш Когось зустрів я раптом,
Хто мене зачарував.

Він сказав: “Ти йди за Мною
у звичайний сірий день.
Не бійся, бо Я з тобою
в кожний час і в кожний день”.

Це слова пісні, яку я почув і співав у 90-х, коли особисто зустрівся з Ісусом і вирішив піти за Ним. Це було найважливішим рішенням у моєму житті – стати на Шлях Істини. Уже трохи часу минуло, як я триваю на цій Дорозі. Багато чого пізнав і досвідчив. З 2003 року, коли мене висвятили на священника, я почав інтенсивніше ділитися своїм духовним досвідом. Дивлячись на реакцію людей і на те, що діється в моєму серці,

коли звіряюся іншим, усвідомив: найважливіше не те, що знаю, а те, чого досвідчив особисто. Тому намагаюся не теоретизувати на духовні теми, а передавати пережите.

З 2010 року я проводжу ві Львові зустрічі для молоді. Після якоїсь із них Ірина Кондратюк, одна з учасниць, підійшла до мене і запитала, чи хотів би я дописувати до християнського журналу для родини “Кана”, який тоді поставав і в якому вона працювала. На її думку, було б добре, щоби про те, що я розповідаю для молоді, почули й інші. Спочатку я злякався, бо дуже не любив писати: коли до мене раніше зверталися з таким проханнями, відповідав, що проповідую словом живим, а не пишу. Так відказав я й Ірині. Але вона не здавалася й запропонувала: “То ви говоріть, а я це все запишу”. Ось так і почалась наша нова пригода, яку можна б назвати “Кана” або “Зробіть усе, що вам скаже Ісус” (пор. Ін 2, 5).

Доволі скоро я усвідомив, що ця робота угодна Богові, бо бачив, що статті народжувалися під натхненням Святого Духа, а їхнім плодом була велика радість як у мене, так і в тих, хто з ними далі працював, а потім у тих, хто їх читав. Саме ця радість із пізнання Істини і стала причиною того, що мій духовний досвід продовжує шлях у книжковій формі.

Колись наш брат в Ордені, святий Тома Аквінський, сформулював суть домініканського проповідування так: “Contemplare et contemplata aliis tradere”, – що можна перекласти як “Пізна-

вайте Бога і пізнане передавайте іншим”. Усе, написане в цій книжці, – плоди моїх пошуків Істини та прямування за нею. Передаю вам свій досвід, щоб він міг послужити й на вашій дорозі до Істини. “І спізнаєте істину, і істина визволить вас” (Йн 8, 32).

Подяка

Маю в серці дуже багатьох людей, яким хотів би подякувати. Якби почав тут усіх перераховувати, то з подяк могла б постати ще одна книжка. Тому вчиню якнайпростіше, а Господь знає все...

Дякую Богові і батькам за дар життя. Дякую вчителям, які вказували мені на Ісуса Христа. Дякую братам домініканцям, що мені довіряють. Дякую співбратові Якубу Гонцяжу, що мене підтримував усі ці роки, впродовж яких служимо разом у Львові. Дякую Ірині Кондратюк за те, що відповіла на натхнення Боже, і за внесок у цю книжку. Дякую Анні Пецюх, головному редакторові журналу “Кана”, за такий чудовий проект. Дякую слухачам лекцій та читачам статей за відгуки про те, як їх надихають теми, які тепер передаю в цій книжці.

Хай добрий Отець, що на Небі, наповнить наші серця радістю зі всякого добра, що сталося за Його волю, і далі провадить своїх дітей шляхом Істини, котрою є Ісус Христос!

о. Микола Петро Лучок ОР

Як з'явилася ця книжка

“Без вірності немає розвитку в духовному житті. Але як же часом важко бути вірним!” — такими словами починається один із текстів отця Миколи Лучка, написаний для християнського журналу “Кана”. Ви знайдете цей текст і тут — він про духовну боротьбу, про побудову особистих глибоких стосунків із Господом, про нашу діяльність, яка має впливати зі спілкування з Богом.

Ця книжка — плід трилітньої співпраці отця Миколи з журналом “Кана”, вірної, щомісячної співпраці, яка й досі триває на радість читачам.

Писати недовгі, але змістовні тексти — нелегко. Писати недовгі духовні роздуми ще важче. Тому ми кілька місяців безуспішно шукали автора для рубрики “Час для душі”. Отця Миколу знала одна наша журналістка, і ми в редакції, прочитавши перші пробні тексти, вирішили ризикнути й розпочати співпрацю з автором-початківцем. Так Господь подарував нам найвірнішого нашого автора, який сумлінно писав, правив, переписував... Якщо доводилося повертати тексти на доопрацювання, отець завжди прислухався до порад редактора. Бо й наша, й отцева мета — служіння читачам. Щоб написати зрозуміло, щоб не заплутати, щоб не моралізувати,

а радше запросити до роздумів. І я тепер дуже рада, що саме сторінки “Кани” стали землею, на якій зросло зерно отцевого таланту. Ця книжка – видимий плід. Скільки плодів дали тексти, які щомісяця читало кілька тисяч людей, знає тільки Господь. А скільки їх іще буде!

Коли ми зустрілися з отцем Миколою, щоб обговорити видання книжки, я сказала, що, надіюся, все складеться добре. Він відповів: “Ви надієтеся, а я вірю!” Мене це дуже вразило, і я кілька днів ходила, роздумуючи над цією короткою фразою. Запамятала тон, яким отець говорив, вираз його очей... Це людина, яка справді вірить. Людина, яка знає. Людина, яка живе своїм знанням. Тому читачі знаходять у текстах отця Миколи Лучка те правдиве, чого не вивчиш так просто з книжок. Знаходять те, що впливає зі спілкування з Богом, з вірності Йому, з вірності чернечому покликанню. І також із простої вірності автора, який, я впевнена, в Ісусі Христі шукав сили для перемоги над труднощами, коли текст не писався, а час не терпів, коли занудні редактори креслили третину написаного, коли казали щось на кшталт “ну, це не з найкращих ваших текстів”...

А тепер ви тримаєте цю книжку в руках. Вона є, бо отець вірив. Далі вона житиме вже власним життям, поза сторінками журналу “Кана”, але вірю, що в ній, як і в нашому журналі, ви знайдете те, чого немає деінде!

*Анна Пецюх, головний редактор
християнського журналу для родини “Кана”*

Зміст

<i>Ірина Тереза Кондратюк. Передмова:</i>	
Зустріч за горнятком чаю.....	3
І спізнаєте істину, і істина визволить вас.....	7
Благословляйте, не проклинайте.....	11
Шукайте, і знайдете.....	16
За все дякуйте.....	21
Яка перша з усіх заповідей?.....	25
Коли ви не будете прощати.....	30
Учителю благий, що мені робити?.....	35
Встану та й піду до батька мого.....	40
Боже, змилуйся надо мною грішним!.....	45
Хай не моя, а твоя буде воля!.....	50
Не журіться, отже, завтрашнім днем.....	55
Я ж і мій дім служитимемо Господеві.....	60
Царство Небесне здобувається силою.....	65
Не бійся! Бо Бог дав нам не духа страху.....	70
Обгорнена сумом смертельним душа Моя!.....	75
Лікаря треба не здоровим, а хворим.....	80
Не вийдеш звідти, доки не заплатиш.....	85
Отче, відпусти їм.....	90
Ти – мій Син любий.....	95
Чувайте й моліться, щоб не ввійшли у спокусу.....	99
Нам бо треба боротися не проти тіла й крові.....	103
Хай буде ваше слово: Так, так; Ні, ні.....	108
Як тяжко тим, що звірилися на багатства, увійти в Царство Боже!.....	113
Більше щастя – давати, ніж брати.....	118
Хто знайшов Бога, той знайшов усе.....	122
<i>Анна Пецюх. Як з'явилася ця книжка.....</i>	<i>125</i>

Єпископ Микола Петро Лучок

У ПОШУКАХ ІСТИНИ

Упорядниця *Ірина Тереза Кондратюк*
Літературна редакторка *Галина Глодзь*
Фото на обкладинці *Тім Граф*

Підписано до друку 01.03.2021
Формат 84*108/32
Папір офсетний. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 6,72. Наклад 2000 прим.

Видавництво “Кайрос”
Свідоцтво про внесення до Державного
реєстру видавців ДК № 3333 від 11.12.2008
04119, Київ, вул. Деревлянська, 13
kairosbooks.com.ua

Надруковано в ПП “Юнісофт”
Свідоцтво ДК № 5747 від 06.11.2017
61036, Харків, вул. Морозова, 13б
unisoft.ua